

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI**

**SAMSUN İLİNDEKİ TARIM ARAZİLERİNİN ÂTIL
KALMASINDA ETKİLİ FAKTÖRLER**

Yüksek Lisans Tezi

Alpay ESEN

Danışman
Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

SAMSUN
2022

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI**

**SAMSUN İLİNDEKİ TARIM ARAZİLERİNİN ÂTIL
KALMASINDA ETKİLİ FAKTÖRLER**

Yüksek Lisans Tezi

Alpay ESEN

Danışman

Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

SAMSUN
2022

TEZ KABUL VE ONAYI

Alpay ESEN tarafından, Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU danışmanlığında hazırlanan “SAMSUN İLİNDEKİ TARIM ARAZİLERİNİN ATIL KALMASINDA ETKİLİ FAKTÖRLER” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 21.7.2022 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Avni BİRİNCİ Atatürk Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye (Danışman)	Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Uğur BAŞER Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY
... / ... / ...
Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır

İmza

23 / 06 / 2022

Alpay ESEN

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: SAMSUN İLİNDEKİ TARIM ARAZİLERİNİN ÂTIL KALMASINDA ETKİLİ FAKTÖRLER

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 23/06/2022 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 6

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

İmza

23 / 06 / 2022

Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

ÖZET

SAMSUN İLİNDEKİ TARIM ARAZİLERİNİN ÂTIL KALMASINDA ETKİLİ FAKTÖRLER

Alpay ESEN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Haziran/2022
Danışman: Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Beslenme, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için temel ihtiyaçlarından biridir. Giderek artan nüfusun beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için mevcut tarım arazilerinin tamamından üretim amacıyla yararlanılması ve arazi veriminin artırılması önem arz etmektedir. Oysa Türkiye’de önemli miktarda üretime alınmayan veya kullanılmayan tarım arazisi bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Samsun İlindeki âtil tarım arazisi varlığı ve etkili faktörlerin araştırılmasıdır. Araştırmanın ana materyalini, Samsun İlindeki âtil tarım arazilerinin %89’unun bulunduğu Kavak, Alaçam, Yakakent, Asarcık, Lâdik ve Tekkeköy ilçelerinde kartopu örnekleme yöntemine göre belirlenen 108 tarım işletmesinden yüz yüze yapılan anketlerden elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Tarım işletmelerindeki âtil tarım arazisi miktarını etkileyen faktörler, yarı logaritmik regresyon modelinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Görüşülen üreticilerin %69’u hanesindeki gençlerin tarıma devam etmesini istedikleri halde gençlerin sadece %20’sinin tarımı devam ettirmeye meyilli oldukları tespit edilmiştir. Görüşülen üreticilerin mülk arazilerinin ortalama %26’sının (11 da) âtil kaldığı belirlenmiş olup, %7’sinin ise mülk arazilerinin tamamını boş bıraktıkları tespit edilmiştir. Tarım işletmelerinin genellikle toprak işlemenin zor olduğu, yüksek meyilli ve taşlı arazilerini boş bıraktıkları belirlenmiştir. İşletmecilerin %89’u mevcut koşulların devam etmesi durumunda gelecekte tarım arazilerini işlemeyeceklerini belirtmişlerdir. Model sonuçları; bir dekar daha fazla tarım arazisi olan işletmelerde diğerlerine göre âtil tarım arazisi miktarı 0.8 dekar daha fazladır. Daha fazla düşük kalitede toprak yapısına sahip işletmelerin âtil tarım arazisi miktarı diğer işletmelere göre 0.3 dekar daha fazladır. Devlet desteklemesinden 1000 TL daha fazla yararlanan işletmeler diğerlerine göre 0.819 dekar daha az âtil tarım arazisine sahiptirler. Toplulaştırma yapılmasını isteyen işletmelerin âtil tarım arazisi varlığı diğerlerine göre 0.193 dekar daha azdır. Toplam geliri 1000 TL fazla olan işletmelerin diğer işletmelere göre 2.1 dekar daha fazla âtil tarım arazisi bulunmaktadır. Toplulaştırma, spesifik desteklemelerin sağlanması ve kırsal bölgelerdeki sosyal imkanların artırılması yoluyla araştırma bölgesindeki âtil tarım arazilerinin üretime kazandırılmasına katkı sağlayabileceği ifade edilebilir.

Anahtar Sözcükler: Âtil tarım arazisi, etkili faktörler, çok değişkenli regresyon, Samsun

ABSTRACT

FACTORS AFFECTING AGRICULTURAL LANDS TO REMAIN IDLE IN SAMSUN PROVINCE

Alpay ESEN
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Agricultural Economics
Master, June/2022
Supervisor: Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Nutrition is one of the basic needs that enable people to survive in their lives. Benefiting from all of the available agricultural lands for production and increasing the yield of the land play a crucial role in meeting the nutritional needs of the increasing population. However, in Turkey, there is a significant amount of agricultural land that is not utilized for production purposes. This research aimed to assess the existence of idle agricultural land and the factors affecting agricultural lands to remain idle in Samsun Province. The main material of the research consists of the primary data obtained through face-to-face surveys of 108 farmers that were selected by the snowball sampling method. The research areas were Kavak, Alaçam, Yakakent, Asarcık, Ladik and Tekkeköy districts, where 89% of the idle agricultural lands are located, in Samsun province. Factors affecting the amount of idle farmland in agricultural farms were analyzed using the semi-logarithmic regression model. Although 69% of producers were willing to have young people in their households continue agriculture, only 20% of the young people were willing to continue agriculture. It was determined that while the producers left on average 26% (11 decares) of their property land idle, 7% of the producers left their entire property land idle. It has been determined that farmers generally leave agricultural lands idle that are difficult to cultivate, have high slopes and are stony. The majority of farmers (89%) stated that if current conditions continue, they will not cultivate agricultural lands in the future. Model results showed that the amount of idle agricultural land of farmers with one more decare is 0.8 more decares than the others. Moreover, the amount of idle agricultural land of farmers with one more decare of agricultural land having low-quality soil structure is 0.3 decares more than others. In addition, farmers that benefit from government support by 1000 TL more have 0.819 decares less idle agricultural land than others. The existence of idle agricultural land of farmers that want to participate in consolidation is 0.193 decares less than the others. Farmers having a total income of 1000 TL more have 0.819 decares less idle agricultural land than others. Consolidation, providing specific support and increasing social opportunities in rural areas will play an important role in bringing the idle agricultural lands in the research area into production.

Keywords: Idle agricultural land, influencing factors, multivariate regression, Samsun

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Çalışma sürecim boyunca bilgi, birikim ve tecrübeleriyle desteklerini esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Uğur BAŞER'e teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte, çalışmam boyunca bana motivasyon sağlayan Dr. Hatice TÜRKTEN'e teşekkür ederim.

Bu süreçte maddi, manevi ve bilgi birikimiyle desteğini üzerimden eksik etmeyen, tez çalışmam sırasında moral ve motivasyon kaynağım olan, özverileri ve sabırla beni destekleyen biricik eşim Asena'ya ve sunumdan çok kısa süre önce dünyaya gözlerini açan biricik oğlum Mustafa'ya teşekkür ediyorum.

Alpay ESEN

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Soruları	3
1.2. Araştırmanın Hipotezleri	4
1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.5. Araştırmanın Kapsamı.....	5
2. LİTERATÜR TARAMASI	6
3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ	11
3.1. Araştırma Alanı	11
3.2. Veri Kaynağı ve Örnekleme Stratejisi.....	12
3.3. Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem.....	13
4. KURAMSAL ÇERÇEVE	16
4.1. Âtlı Tarım Arazisi	16
4.1.1. Dünya’da Âtlı Tarım Arazilerinin Mevcut Durumu ve Gelişmeler	16
4.1.2. Türkiye’deki Âtlı Tarım Arazilerinin Tarihsel Gelişimi, Mevcut Durumu ve Gelişmeler	18
4.2. Tarım Arazisinin Terk Edilmesinin Mekânsal Belirleyicileri ve Temel Nedenleri	22
4.3. Âtlı Tarım Arazisi Tespit Kriterleri.....	24
5. ARAŞTIRMA BULGULARI	25
5.1. Âtlı Tarım Arazisi Sahiplerinin Genel Özellikleri	25
5.1.1. Âtlı Tarım Arazisi Sahiplerinin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	25
5.1.2. Nüfus Varlığı	29
5.2. Âtlı Tarım Arazisi Sahiplerinin Yapısal Özellikleri.....	30
5.2.1. İşletmelerin Arazi ve Tarımsal Yapı Varlığı	31
5.2.2. İşletmelerin Tarımsal Ürün ve Hayvan Varlığı	32
5.2.3. İşletmelerin Alet- Ekipman Varlığı	34
5.2.4. İşletmelerin Sermaye Kullanımı, Finansman İhtiyacı ve Nakit Varlığı ...	34

5.3. İşletmelerin Âtıl Arazi Miktarları ve Yapısı	37
5.4. Tarım Arazisinin Üretime Katılmasında Sürdürülebilirlik.....	38
5.5. Tarım Arazilerinin Âtıl Kalmasında Etkili Faktörler	41
5.6. Âtıl Tarım Arazilerinin Yapısal Özellikleri	42
5.7. Âtıl Tarım Arazisi Büyüklüğünü Etkileyen Faktörler.....	45
5.8. Âtıl Tarım Arazisi Sahiplerinin Ürün Yetiştirme İstekliliği	48
5.9. İşletmelerin Âtıl Tarım Arazilerini Değerlendirme Eğilimleri	49
5.9.1. Âtıl Tarım Arazisini Satmayı ve Kullanmayı Düşünmeyen Üreticilerin Davranış Eğilimleri.....	49
5.9.2. Âtıl Tarım Arazisini Aktif Olarak Kullanmayı Düşünen Üreticilerin Davranış Eğilimleri.....	50
5.9.3. Âtıl Tarım Arazisini Kiralamayı Düşünen Üreticilerin Davranış Eğilimleri	52
5.9.4. Âtıl Tarım Arazisini Satmayı Düşünen Üreticilerin Davranış Eğilimleri	53
5.10. Âtıl Tarım Arazisi Sahiplerinin Devletten Beklentileri.....	55
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	57
6.1. Sonuçlar.....	57
6.2. Öneriler.....	58
KAYNAKLAR	60
ETİK KURUL KARARI	65
ÖZ GEÇMİŞ.....	66

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemi
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
OTP	Ortak Tarım Politikası
SPD	Su Politikaları Derneği
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
TCZB	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1. Samsun ilinin arazi sınıfları dağılımı (Anonim, 2019b)	11
Tablo 3.2. Türkiye ve Samsun İlinin arazi kullanımı (TÜİK, 2021)	12
Tablo 3.3. Anketlerin ilçelere göre dağılımı	13
Tablo 3.4. Âtıl arazi modeline ait tanımlayıcı istatistikler ve açıklayıcı değişkenlerin beklenen etkileri.....	14
Tablo 5.1. İşletme sahiplerinin sosyo- demografik özellikleri.....	27
Tablo 5.2. Tarımsal örgütlere üyelik durumu	28
Tablo 5.3. İşletme sahiplerinin tarımsal deneyimleri ve yıllık gelirleri	28
Tablo 5.4. İl ve ilçe merkezine uzaklık	28
Tablo 5.5. Tarımsal eğitim- yayım çalışmalarına katılma durumu	29
Tablo 5.6. İşletmelerin nüfus varlığı ve yaş aralıkları	29
Tablo 5.7. İşletmelerin yapısal özellikleri.....	31
Tablo 5.8. İşletmelerin arazi varlığı	31
Tablo 5.9. Mülk arazilerin durumu ve parsel sayısı.....	32
Tablo 5.10. İşletme sahiplerinin arazi satın alma isteklilikleri ve karşılaştıkları problemler	32
Tablo 5.11. İşletmelerin tarımsal üretim desenleri, ortalama üretim ve gelirleri	33
Tablo 5.12. İşletmelerin hayvan varlığı	33
Tablo 5.13. Âtıl tarım arazisi sahiplerinin otomobil, traktör ve alet- ekipman varlığı	34
Tablo 5.14. Kredi kullanım durumu, kaynakları ve nakit varlığı.....	35
Tablo 5.15. İşletmelerin tarımsal desteklerden yararlanma durumu	35
Tablo 5.16. Tasarruf yapma, bankalardan borç alma ve risk yapısı.....	36
Tablo 5.17. Tarım işletmelerinin gider tablosu.....	37
Tablo 5.18. İşletmelerin âtıl tarım arazisi durumu ve yapısı.....	38
Tablo 5.19. Âtıl tarım arazisinin üretime katılmasında sürdürülebilirlik.....	40
Tablo 5.19. Âtıl tarım arazisinin üretime katılmasında sürdürülebilirlik (Devam).....	41
Tablo 5.20. Tarım arazilerinin âtıl kalma nedenleri.....	42
Tablo 5.21. Âtıl tarım arazilerinin özellikleri	42
Tablo 5.22. Âtıl tarım arazilerinin sorunları	43
Tablo 5.23. Âtıl tarım arazilerinin âtıl bırakıldıktan sonraki mevcut durumu	43
Tablo 5.24. Âtıl tarım arazilerinde daha önce yetiştirilen ürünler	44
Tablo 5.25. Köylerde/mahallelerde geçmişte, halen ve gelecekte yetiştirilebilecek bitkisel ürünler	45
Tablo 5.26. Âtıl tarım arazisi modeli değişkenlerinin tanımlayıcı istatistikleri.....	46
Tablo 5.27. Âtıl arazi regresyon modelinin açıklama gücü	46
Tablo 5.28. Âtıl arazi regresyon modeline ait ANOVA sonuçları.....	46
Tablo 5.29. Âtıl arazi regresyon modeline ait tahmin sonuçları	48

Tablo 5.30. Âtıl tarım arazisi sahiplerinin mevcut durum ve yasal zorunluluk durumlarında eğilimleri	49
Tablo 5.31. İşletme sahiplerinin âtıl tarım arazisini değerlendirme konusundaki eğilimleri.	49
Tablo 5.32. Âtıl tarım arazilerini satmak ve üretime almak istemeyenler	50
Tablo 5.33. Âtıl tarım arazisinde tekrar ürün yetiştirmek isteme nedenleri.....	50
Tablo 5.34. Âtıl tarım arazisini tekrar kullanma fikrini kimseyle paylaşma durumu	51
Tablo 5.35. Araziyi tekrar kullanmak için herhangi bir araştırma yapma durumu	51
Tablo 5.36. İşletme sahiplerinin âtıl tarım arazisinde yetiştirmeyi düşündükleri tarım ürünleri.....	52
Tablo 5.37. Âtıl tarım arazilerinin kiralanması tercih edilenler	52
Tablo 5.38. Âtıl tarım arazisinin kiralanacağı kişilerde aranan kriterler	53
Tablo 5.39. Âtıl tarım arazisinin kiralama miktarı ve süresi.....	53
Tablo 5.40. Âtıl tarım arazilerini satmak isteme nedenleri.....	54
Tablo 5.41. Âtıl tarım arazisinin satışa çıkarılması, satış bedelinin tahsis yöntemi ve satılabileceği düşünülen kişiler	55
Tablo 5.42. Âtıl tarım arazilerinin üretime kazandırılması için devlet veya yerel yönetimlerden beklentiler	56

1. GİRİŞ

Türkiye’de tarım sektörü, insanların beslenmesinin yanında ekonomik kalkınma sürecine de önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye’de tarım sektörü, gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH)’ya %5.6, toplam istihdama ise %16.8 katkı sağlamaktadır (TUİK, 2022).

Tarım, Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde birincil sırada yer alan fizyolojik ihtiyaçlardan beslenme ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Ülkeler, vatandaşlarının beslenme ihtiyaçlarını karşılamakla görevlidir. Hızla artan dünya nüfusuyla beraber günümüzde bazı ülkelerde sıkça rastlanan, bazı ülkelerde ise gelecekte ortaya çıkma riski yüksek olan gıdaya erişim ve açlık sorunu toplumları tedirgin etmektedir (Ekinci, 2010). Toplumların beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, tarım sektörünün ayakta tutulmasıyla mümkündür.

Artan gıda talebinin karşılanabilmesi için üretim alanlarının artırılması, teknolojinin geliştirilerek etkin kullanımının sağlanması ve birim alandan elde edilen verimin artışının sağlanması gerekmektedir. Tarımsal üretim Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olup, özellikle kırsal nüfusun yoğun olduğu yerleşim yerlerinde temel ekonomik faaliyeti oluşturmaktadır (Mavi, 2020). Dünya’da olduğu gibi son zamanlarda Türkiye’de de tarım kesiminin yaş ortalamasının yükselmesi ve göç gibi nedenlerle mevcut tarım arazilerinin tamamı işlenememekte ve bir kısmı âtil kalmaktadır. Arazilerin âtil kalmasının en önemli nedenlerinden birisi de, tarımdaki işgücünün sanayi ve hizmetler sektörlerinin yoğun olduğu kentlere göç etmesidir (Sönmez, 2018). Politik, demografik, ekonomik, teknolojik ve sosyo-kültürel faktörler, tarım arazilerinin yeniden işlenmesine ilişkin kararları destekleyebilirken, âtil durumdaki bir tarım arazisinin yeniden ekilmesi kararını, yalnızca ekonomik faktörler belirlemez. Âtil tarım arazilerinin üretime kazandırılmasında, üreticinin tarımsal uygulamalara yatkınlığı, etik hatta dini bakış açısı ve toplumsal normlar gibi diğer faktörler de önemli roller oynamaktadır (Geist ve Lambin, 2002; Hersperger vd, 2010). Bununla birlikte, bir çiftçinin deneyimleri, terk edilmiş arazilerde yeniden üretim için yatırım yapma kararlarını etkileyebilir (Elder vd, 2003). Örneğin, çiftçi, emeklilik yaşına yakınsa, daha fazla tarımsal genişlemeyle ilgilenmeyebilir (Grinfelde ve Mathijs, 2004; Kristensen vd, 2004). Aynı zamanda, emekliliğe yakın insanlar kırsala taşınmak ve yarı zamanlı çiftçi olmak için bir fırsat arayabilirler ve böylece boş arazilerin yeniden işlenmesi için yatırım yapabilirler. Terk edilmiş arazilerin yeniden

üretime alınmasına etki eden faktörler konusundaki literatürün azlığı, terk edilmiş arazilerin yeniden ekiminin davranış itici güçlerinin iyi anlaşılmadığını göstermektedir. Bu nedenle, âtil tarım arazilerinin yeniden üretime alınmasının ardındaki mantığın daha iyi anlaşılması, arazinin yeniden üretime alınmasını teşvik etmek için arazi kullanım politikalarının daha iyi tasarlanmasına veya tarım arazilerine alternatif olarak sahipsiz arazilerin başka amaçlar için bir kenara bırakılmasına imkan verecektir (Prishchepov, 2021).

OECD (2001) âtil tarım arazisini; eskiden kullanıldığı halde şu anda kullanılmayan, terk edilen tarımsal alan olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile işlenebilir şartları el verdiği halde belirli sebeplerle işlenmeyen tarım arazileri âtil tarım arazisi olarak tanımlanmaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2019 yılında düzenlenen Âtil Tarım Arazileri Çalıştayında âtil tarım arazisi; tarımsal üretim yapılabilir vasıfta olmasına rağmen, sosyal, ekonomik, teknik, hukuki, çevresel vb. faktörlerden dolayı malik ya da maliklerince en az üç üretim dönemi boyunca herhangi bir üretim faaliyeti yapılmayan araziler olarak tanımlanmaktadır.

Araştırmalar, tarımsal arazilerin terk edilmesinin genellikle rasyonel karar verme, fırsat maliyetlerini ve alternatif geçim stratejilerinin tartılması da dâhil olmak üzere kâr maksimizasyonun sağlanması hedefi tarafından yönlendirildiğini göstermiştir. Ancak, arazi kullanımını yönetmesi gereken kurumların koşulları ve tarımsal faaliyetlerde bulunanların kişisel, işletmelerin yapısal ve kurumsal düzenlemeler ve desteklerin arazinin kullanılıp kullanılmamasında önemli etkilerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çiftçiliğin terk edilmesi veya sürdürülmesi kararının oldukça karmaşık olabileceği ve çiftçiliğe kişisel yatkınlık, eğitim, etnik köken, din, yaş ve çiftçiliğin mevcudiyeti gibi ekonomik olmayan faktörler tarafından yönlendirilebileceği de belirtilmelidir (Prishchepov, 2020).

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2018 yılı verilerine göre Türkiye'de 2.95 milyon hektar tarım arazisinin âtil durumdadır. Bu âtil arazinin %18.2 gibi büyük kısmı Samsun, Ardahan, Artvin, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kars, Ordu, Rize ve Trabzon illerinde yer almaktadır. Âtil tarım arazilerinin en yoğun olduğu iller sırasıyla; Erzurum (202,000 ha), Konya (171,000 ha) ve Sivas (130,000 ha)'tır. Âtil tarım arazilerinin en az olduğu iller ise sırasıyla; Adıyaman (1,500 ha) ve Düzce (1,600 ha)'dir. Âtil tarım arazisinin bulunmadığı tek il ise Osmaniye'dir. Mevcut âtil durumdaki tarım arazilerinin üretime kazandırılmasıyla birlikte Türkiye ekonomisine

yaklaşık 13 milyar TL'lik katma değer artışı sağlayacağı tahmin edilmektedir (TOB, 2019a).

Türkiye'nin 2012 yılında 75,627,384 olan nüfusu %12'lik bir artış göstererek 2021 yılı itibariyle 84,680,273'e yükselmiştir. Ülke nüfusunun 2050 yılında ise %23.9'luk artışla 93,475,575'e yükseleceği öngörülmektedir (TÜİK, 2021). Buna ek olarak ülkelerinde yaşatılan çatışmalardan ve uygun olmayan siyasi ve ekonomik koşullardan dolayı ülkeye gelen sığınmacılar, turistler, ithalat vb etkenlerden dolayı tarım ve gıda ürünleri talebinde gün geçtikçe artış yaşanmaktadır.

Bütün bunların yanında 2019'un Mart ayında Çin'de ortaya çıkarak Dünya genelinde yayılan COVID19 pandemisi sonrasında ülkelerin tarım ve gıda ürünlerine olan ihtiyaç tanımını ve sınırları değiştirmiş, ülkeler vatandaşlarının beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için gıda güvenliği ve gıda güvencesi konularına ağırlık vermeye başlamıştır. Dünya ülkeleri aniden ortaya çıkan bu tür küresel krizlere karşın, tarım ve gıda ürünlerini stoklama eğilimine geçerek ihracatını kısıtlamaya yönelmişlerdir. Yaşanan gıdaya erişim sorunu özellikle ithalata bağımlı ülkeler başta olmak üzere küresel gıda arz sorununun ortaya çıkmasına sebep olmuş, ülkelerin tarımsal üretim ve gıda arzı bakımından kendine yeterlilik katsayılarını arttırmaları gerektiğini anlamasını sağlamıştır (Buzrul, 2021).

Bütün bu gelişmeler karşısında tarım arazilerinden birim alandan elde edilecek verimin artırılması dışında alınabilecek en etkili önlemlerden biri, âtıl tarım arazilerinin üretime kazandırılmasıdır. Âtıl tarım arazilerinin üretime kazandırılmasıyla giderek artan beslenme ve gıdaya erişim sorununun çözümüne ciddi anlamda katkı sağlanması beklenmektedir.

1.1. Araştırma Soruları

Araştırmanın cevap aradığı üç temel soru vardır: (i) İşletmelerin tarım arazisi neden âtıl kalmıştır? (ii) Âtıl arazi büyüklüğünü hangi faktörler ne düzeyde etkilemektedir? (iii) Âtıl tarım arazisi sahiplerinin arazilerini değerlendirme isteklilikleri nasıldır? Bu üç temel araştırma sorusu çerçevesinde cevap aranan diğer alt araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- Âtıl tarım arazisi sahiplerinin sosyo-demografik, işletmelerinin yapısal ve ekonomik özellikleri nasıldır?
- İşletmeler bünyesindeki âtıl tarım arazisi miktarı ne kadardır?
- Âtıl tarım arazilerinin nitelikleri (toprak sınıfı, kalitesi vb) nasıldır?

- Tarım arazilerinin boş bırakılmasına ne tür faktörler etkilidir?
- İşletme sahipleri âtil tarım arazilerini yeniden üretime almaya istekli midirler?
- Âtil tarım arazilerinin üretime kazandırılacak destekleme şekli ve düzeyi nasıldır?
- Toplulaştırmanın âtil tarım arazilerinin kullanılmasına etkisi var mıdır?
- Tarım işletmeleri âtil tarım arazilerinde hangi bitkisel ürünleri yetiştirilebilir veya yetiştirmek istemektedir?
- Tarım işletmeleri âtil tarım arazilerinde eskiden hangi ürünler yetiştiriyordu?
- İşletme sahipleri âtil tarım arazilerini satmaya veya kiralamaya istekli midirler?
- Âtil tarım arazilerini kullanma, kiralama veya satmak istememenin nedenleri nelerdir?
- İşletme sahiplerinin âtil tarım arazilerini üretime almak için devletten beklentileri neler?
- İşletmecilerin devletin âtil tarım arazilerini üretime almak için kiralama veya satış konusunda yapacağı düzenlemelere karşı yaklaşımları nasıldır?
- Âtil tarım arazilerinin üretime alınması durumunda sağlanacak ekonomik fayda ne kadardır?

1.2. Araştırmanın Hipotezleri

Tarım arazisinin âtil kalmasında etkisi bulunan faktörlerin neler olduğuna dair hipotezler aşağıda verilmiştir.

H1: İşletmecilere ait sosyo-demografik faktörlerin âtil tarım arazisi miktarını pozitif olarak etkilemektedir.

H2: Tarım işletmelerinin yapısal özellikleri âtil tarım arazisi miktarını pozitif olarak etkilemektedir.

H3: Tarım işletmelerinin ekonomik özellikleri âtil tarım arazisi miktarını pozitif olarak etkilemektedir.

H4: Devletin destekleme şekli ve miktarı âtil tarım arazisi miktarını pozitif olarak etkilemektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, Samsun İlindeki tarım işletmelerindeki âtil tarım arazisi miktarı, nedenleri, etkili faktörlerin ortaya konulmasıdır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma da uygulanan anketlerin en önemli sınırlılığı kış aylarında ve Covid19 pandemisi döneminde yapılması nedeniyle âtil tarım arazisi olduğu halde görüşmek istemeyen kişilerin olmasıydı. Bunlarla anketlerin gerçekleştirilebilmesi için köy/mahalle muhtarları ve ileri gelenlerinin yardımları alınmıştır. Bazı arazi sahipleriyle ise yaşanan salgından dolayı telefonla anketler yapılmıştır. Anketler, gidilen köylerdeki/mahallelerdeki kahvehane, cami avlusu, işletmeleri vb buluşma noktalarında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise anketlerin gerçekleştirilme süresidir. Anketin çok kapsamlı olması, âtil tarım arazisi sahiplerinde şüpheli yaklaşıma sebep olmuş ve anketin uzamasına neden olmuştur. Ortalama anket uygulama süresi 25 dakika, âtil tarım arazisi sahiplerinin soruları konuyla ilgili açıklamalı ve eleştirili cevaplaması durumunda ise yaklaşık 40 dakikada tamamlanmıştır.

Yapılan literatür incelemelerinde âtil tarım arazileriyle ilgili ülke ve il bazında akademik çalışmanın bulunmadığı anlaşılmıştır. Verileri toplamak üzere hazırlanan anketlerin geliştirilmesinde, konu ile ilgili daha önce yapılmış özellikle yabancı ve yerli literatür, mevzuat, çalıştay vb. belgelerden yararlanılmıştır. Sahada yapılan ön denemelerden sonra anketlere son hali verilmiştir. Anketlerin yaygın uygulaması ise, Kasım 2021 ve Şubat 2022 döneminde gerçekleştirilmiştir.

1.5. Araştırmanın Kapsamı

Tez altı ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın amacı, önemi ve kapsamına yer verilmiştir. İkinci bölümde, araştırma konusu ile ilgili yerli ve yabancı literatür analitik olarak ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümünde araştırmada kullanılan materyal ve kullanılan metotlar açıklanmıştır. Dördüncü bölümünde, Türkiye ve Dünya’da âtil tarım arazilerinin mevcut durumu ve yaşanan gelişmeler ortaya konulmuştur. Beşinci bölümde anketlerden elde edilen bulgular ve literatürlerle ilgisi tartışılmıştır. Altıncı bölümde ise araştırmadan elde edilen temel sonuçlar ve bunlara ait öneriler ortaya konulmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Tarım arazilerinin âtil kalması ve üretime kalmaları konusunda yapılmış akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Âtil tarım arazisi kavramı, Türkiye’de özellikle son yıllarda ön plana çıkmasıyla araştırma ve yayın konusu olmaya başlamıştır. Tarım arazilerinin âtil kalmasının nedenleri konusunda Türkiye’de yapılmış sınırlı sayıdaki çalışmalar aşağıda verilmiştir. Yulafçı ve Sayılı (2016)’nın Samsun İlinde kırsal göç üzerine yapmış olduğu çalışmada, iç bölgelerdekilerin %10.55’inin, sahil bölgelerdekilerin ise %3.92’sinin göç sonrası arazilerini işlemeyi tamamen bıraktıklarını tespit etmiştir. Yakar ve Yazıcı (2009)’nın Afyonkarahisar’ın Emirdağ İlçesinde yürüttüğü çalışma; 1950’li yıllarda başlayan yurt içi ve yurt dışı göç nedeniyle kırsal nüfusun yarıya düştüğünü ve geriye çoğunlukla yaşlı nüfusun kaldığını, gençlerin de göç etme hayaliyle yaşadığını, yaşlıların çalışmakta zorluklar çektiğini ve işgücü eksikliğinden dolayı tarım arazilerinin âtil hale geldiğini ifade etmiştir. Bayar (2018)’in çalışmasında; birçok tarım ürününün ithal edilmeye başlanmasıyla iç piyasa da ürün fiyatlarının düştüğünü ve yerli üreticilerin fiyatlarla rekabet edemeyerek üretimden çekilmesi sonucu arazilerini terk ettikleri ortaya konulmuştur. Boztoprak vd (2015)’nin çalışmasında ise tarım arazilerinin parçalı ve dağınık olmasının arazilerin ekonomik olarak işlenmesine engel olduğunu, toplulaştırma çalışmaları sonrasında ekilmeyen tarım arazilerinde %22 oranında azalma olduğunu tespit etmiştir.

Tarım arazilerinin âtil kalmasında, çevresel kirlilik ve arazi spekülasyonlarının da etkisi söz konusudur. Kılıç (2008)’in Çorum İli Merkez İlçesinde yaptığı çalışmada, verimli tarım arazilerinin imara açılması sonucunda civarlardaki tarım arazilerinin kentleşmenin getirmiş olduğu çevre ve hava kirliliği nedeniyle kullanılamaz hale geldiğini ve tarım arazilerine önemli zararlar verildiğini vurgulamıştır. Ayrıca yaşanan kentsel saçaklanma sonucu yerleşim yerlerine yakın tarım arazileri, yakınlarındaki imara açılmış tarım alanlarının fiyatlarına kıyasla daha düşük fiyatta kalmıştır. Arazi spekülâtorleri, imara açılması muhtemel tarım arazilerini satın alma girişimlerini arttırmışlardır. Yaşanan bu durum arazi maliklerinde, imara açılması muhtemel tarım arazilerini, tarımsal etkinliklere oranla çok daha yüksek bir gelir getirmesi beklenen bir araç olarak görmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle, verimli tarım arazileri yüksek meblağlar ödenerek arazi spekülâtorlerinin eline geçmekte ve âtil arazi olarak bekletilerek tarımsal etkinliklerin terk edilmesine neden olmaktadır. Subedi (2021),

Nepal'in özellikle yüksek rakımlı arazileri olmak üzere dağlık bölgelerinde yapmış olduğu bir çalışmada, tarım arazilerinin son 10 yılda %40 oranında terk edildiğini tespit etmiştir. İkili lojistik regresyon modelini kullanarak, tarım arazilerinin terk edilme nedenini, ekonomik ve işletme kaynakları faktörlerine kıyasla biyofiziksel ve sosyo-demografik faktörlerden büyük ölçüde etkilendiğini ortaya koymuştur. Arazi parçalanması, işletme ve parsel arasındaki mesafe, sulamanın mevcudiyeti, eğim ve arazinin toprak kalitesi gibi biyofiziksel faktörler arazinin terk edilmesinden önemli ölçüde rol oynadığı saptanmıştır. Benzer şekilde, ailenin büyüklüğü, hane üyelerinin eğitimi ve hem yurtiçi hem de yurtdışına göç, dağlık bölgedeki tarım arazilerinin terk edilmesinin diğer önemli itici güçlerini oluşturduğu belirlenmiştir. Birlikte ele alındığında, çalışma alanındaki marjinal kaynak kalitesi ve demografik değişikliklerin yanı sıra başka yerlerdeki alternatif ekonomik fırsatların arazi terkiyle güçlü bir şekilde bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de tarım arazilerinin âtil hale geldikten sonraki süreçteki arazinin fiziki olarak aldığı hali inceleyen sadece bir çalışmaya rastlanılmıştır. Güreşçi (2010) tarafından Erzurum İli İspir İlçesine bağlı Akpınar mahallesinde yapılan çalışmada terk edilen arazilerin zaman içerisinde toprak karakteristiklerini yitirdiğine ve orman arazisine (çalı formlu bitkiler) dönüştüğüne, bazılarının ise mera arazisi haline geldiğine vurgu yapmıştır.

Türkiye'de âtil tarım arazilerini üretime kazandırılmasında önemli bir kurumsal yapı olan Arazi Bankacılığı konusunda Başer ve Bozoğlu (2019)'nun yaptığı çalışmada; Arazi bankacılığı modelinin ülkemizde alt yapısının kurulmasıyla, hızlı bir şekilde hayata geçirilmesiyle âtil tarım arazilerinin sistemli bir şekilde mülk sahipleri tarafından işleneceğini, işlenmediği takdirde ise kiralanmasının kolaylaşacağını ifade etmiştir. Küsek (2014)'in yapmış olduğu çalışma da âtil durumdaki tarım arazilerinin yaygın olarak bulunduğu bölgelerde yapılan toplulaştırma çalışmalarından sonra âtil tarım arazilerinin tekrardan cazip hale geldiğini, mülk sahiplerinin arazilerine daha çok önem gösterdiğini ortaya koymuştur. Kurugöllü ve Bünyan (2021), yapmış olduğu çalışmada, tarım arazilerinin korunması ve sürdürülebilirliği için coğrafi tabanlı bilgi sistemine ihtiyaç duyulduğundan bahsetmiş, sisteme entegre arazi değerlendirme alt yapısının kurulması gerektiğine işaret ederek, bu sayede değer haritalarının üretilebileceğini ifade etmiştir. Tarım arazilerinin değerinin bilindiği durumlarda arazinin tarım dışına çıkma ihtimalinin azalabileceğini öne sürmüştür.

Yabancı kaynaklarda tarım arazilerinin âtil kalmasında etkili faktörlerle ilgili Kuemmerle vd (2011)'nin Batı Ukrayna'da yaptığı çalışmada, ikinci dünya savaşı sırasında ve sonrasında bazı bölgelerde nüfusun azalması ve yeniden yerleşim nedeniyle tarımsal arazi kullanımında hızlı bir şekilde değişimin yaşandığı, tarım arazilerinde terk edilmelerin meydana geldiği ortaya koymuştur. Özellikle 1945 yılında Sovyetler Birliği'nin bir parçası haline geldikten sonra sanayileşme için büyük çabalar sarf edildiği, bu sebeple verimli tarım arazilerinin terk edildiği ve âtil hale geldiği ifade edilmiştir. Kay ve Bills (2007), New York'taki çalışmalarında arazi sahiplerinin arazilerini tarımı daha kolay, daha az iş gücü ve zaman isteyen, getirisinin daha yüksek olduğuna inanılan, orman arazilerine çevirme eğiliminde olduğunu vurgulamış, bu uygulamanın verimli arazilerin tarımsal üretim dışına çıkmasına neden olduğunu ileri sürmüştür. Shafiai (2015)'nin yaptığı çalışmada üreticilerin finansman ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için tarım arazilerini terk etme eğiliminde olduklarını, çiftçilerin finansman ihtiyacının karşılanması durumunda tarım arazisinin tekrardan üretime kazandırılması noktasında istekli olduklarını ifade etmiş ve üreticilerin finansman ihtiyacının karşılanması için bir mekanizmanın olması gerektiğini vurgulamıştır. Jentzsch (2017)'nin Japonya'daki çalışmasında; akrabalar arasında arazilerin bölünmesi konusundaki anlaşmazlıkların önüne geçmek için 2012 yılında belediyelere bağlı "Tarım Arazisi Uyum Grubu" adı altında birim kurulduğunu, fakat birimin yeterince başarı gösteremediğinden aynı yıl, "Arazi Bankacılığı" sisteminin devreye girdiğini ifade etmiştir. Arazi bankacılığı sistemi sayesinde Japonya genelinde yaklaşık 150 bin hektar tahmin edilen âtil tarım arazisinin, yaklaşık 24 bini hızlı bir şekilde tarımsal üretime kazandırıldığını vurgulamış, fakat sistemin işlevselliğini istatistiksel olarak tespit etmek için biraz daha zamana ihtiyacının olduğunu söylemiştir. Prishchepov (2021), Rusya'ya bağlı Buryatya Cumhuriyetinde bayes modellemesi kullanarak yapmış olduğu çalışma neticesinde, arazilerin âtil bırakılması ile etnik köken arasındaki ilişkiyi incelemiş ve insanların etnik kökeninin arazilerini boş bırakma konusunda etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca arazilerini âtil bırakanlar arasında tarımla ilgili eğitim almış insanlarla, almamış insanlar arasında istatistiki olarak bir fark göstermediğini tespit etmiştir. Arazilerini asla boş bırakmayan üreticilerin âtil tarım arazilerini satın alma, kiralama eğilimleri araştırılmış ve bu üreticilerin işletmelerini büyütmek amacıyla satın alma ve kiralama eğiliminde olduklarını tespit etmiştir. Yine Prishchepov (2020)'un yapmış olduğu farklı bir çalışmada, arazisini terk etmiş işletmelerin, komşu işletme sahipleri de bu

durumdan etkilenerak aynı yolu izleme eğiliminde olduğunu ve arazisini her an terk edebileceğini tespit etmiştir. Amriah vd (1991)'in çalışmasında âtil tarım arazisi yaygınlığı, olumsuz fiziksel, ekonomik ve sosyal özelliklere bağlanmıştır. Arazinin topografyası, toprak tipi, su temini ve erişilebilirlik, insan gücü ve teknik beceri eksikliği ve işletmelerin ekonomik olmayan büyüklüğünün yanı sıra mirastan kaynaklanan arazi parçalılığı ve birden çok mülkiyet hakkının bulunmasının arazinin âtil olarak bırakılmasına sebep olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Âtil tarım arazilerinin tekrardan tarıma kazandırılması konusunda Ardiwijaya (2015) tarafından yapılan çalışmada; kırsal kesimde sosyal imkânların artırılması, kentsel büyümenin sınırlandırılması, üreticilerden alınan arazi vergilerinin iptal edilmesi neticesinde tarım arazilerinin âtil kalmasının önüne geçileceği saptanmıştır. Khalid (2016)'in Malezya'da yapmış olduğu bir araştırmaya göre âtil tarım arazisi sahibi olup, yaşı genç olan nesilin birçoğunun artık tarım dışı faaliyetlerden gelir elde etmesi ve şehirlere göç etmeleri nedeniyle ailelerinin arazi varlıklarını satmaya ataları kadar şiddetle karşı çıkmadıklarını tespit etmiştir. Fakat yaş ortalaması yüksek olan nesil âtil arazisini kullanmasa bile hiçbir şekilde satmaya yanaşmamaktadır. Manaf (2011)'ın yine Malezya'ya bağlı Tanah Adat'da yapmış olduğu çalışmada, Tanah Adat'ın yerel yönetim tarafından sıkı denetime tabi oluşunun, toprak sahipleri üzerinde baskıya sebep olduğunu ve yaşanan bu durumun üreticilerin arazilerini üretime almamalarına neden olduğunu ifade etmiştir. Buang (2001), Malezya'da yapmış olduğu bir çalışmada, Malezya'nın İngiliz sömürgesi altındayken, halkın temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çektiği dönemlerde, tarım arazilerini işleme konusunda fazla istekli olduğunu fakat ülke özgürlüğüne kavuştuktan sonra bu istekliliğin giderek azaldığını, Malezya vatandaşlarının kendileri ve aileleri için daha iyi bir yaşam sağlamak amacıyla birden fazla kaynağa erişebildiğini ve sömürge zamanlarında çok büyük zorluklarla elde ettikleri tarım arazilerini âtil bırakmaya başladıklarını ifade etmiştir. Görüştüğü çiftçilerin âtil tarım arazilerini tekrardan tarıma kazandırma eğiliminde olmadıklarını, bunun nedeni olarak da tarımın zor olmasını, kendilerinin fiziksel olarak bunu gerçekleştirecek güce sahip olmadıklarını belirtmiştir. Üretimi gerçekleştirecek iş gücü ve mekanizasyon kiralama yöntemi için ise ödeme yapacak sermayeye sahip olmadıklarını, devlet tarafından desteklendiği zaman ise üretime başlayabileceklerini ifade ettiklerini söylemiştir.

Türkiye'deki 2.95 milyon hektarlık âtil tarım arazisinin günümüzde daha da arttığı tahmin edilmektedir. Bu bağlamda âtil tarım arazileriyle ilgili çalışmalar

arttırılmalı, karar vericilere yön vermesi açısından çözüm önerileri sağlanmalıdır. Samsun İlinde âtıl tarım arazileriyle ilgili akademik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Âtıl tarım arazileriyle ilgili, güncel ve bölgesel bazlı yeterli yerli çalışmanın bulunmaması, bu araştırmanın temel gerekçesini oluşturmaktadır. Bu nedenle ele alınan bu araştırma Samsun İlindeki tarım işletmelerindeki âtıl tarım arazisi miktarı, arazinin âtıl kalma nedenleri, etkili faktörler ve âtıl tarım arazilerini yeniden üretime kazandıracak stratejilerin geliştirilmesi, literatürdeki bu yöndeki boşluğun doldurulmasına bölgesel bazda önemli katkılar sağlayabilecektir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma alanının özellikleri, veri kaynağı, veri toplama ve verilerin analizinde uygulanan yöntemler ortaya konulmuştur.

3.1. Araştırma Alanı

Samsun İli, Türkiye'nin Karadeniz sahil şeridinin orta bölümünde, Kızılırmak ve Yeşilirmak nehirlerinin Karadeniz'e döküldüğü deltalar arasında yer almaktadır. Batısında Sinop, doğusunda Ordu, güneyinde ise Tokat, Amasya ve Çorum illeriyle çevrilidir. İl, Türkiye topraklarının %1.1'ini, Karadeniz Bölgesinin ise %7.7'sini oluşturmaktadır olup, coğrafi konum olarak 40° 50' ve 41° 51' kuzey enlemleri ve 37° 08' ve 34° 25' doğu boylamları arasında yer almaktadır (Anonim, 2020a).

Türkiye'nin 30 büyükşehir belediyesinden biri olan Samsun ilinin, 17 adet ilçesi bulunmaktadır. Bu ilçelerden Yakakent, Alaçam, Ondokuzmayıs, Bafra, Atakum, Canik, İlkadım, Tekkeköy, Terme ve Çarşamba'nın denize kıyısı bulunmaktayken, Asarcık, Havza, Lâdik, Vezirköprü, Kavak, Salıpazarı ve Ayvacık ilçelerinin denize kıyısı bulunmamaktadır. Samsun İli sınırlarında bulunan Bafra ve Çarşamba Ovaları, önemli tarımsal üretim merkezlerindedir. Samsun İli sahil kesimlerinde ılıman iklim etkili iken, iç bölgelerde yer alan Vezirköprü, Lâdik ve Havza ilçelerinde İç Anadolu iklimi hâkimdir (Anonim 2019b).

Samsun İlinin toplam arazi varlığı 954 bin hektar olup, mevcut arazi varlığının %40.6'sı 1. ila 4. sınıf tarım arazilerinden oluşmaktadır. Geriye kalan %59.4'lük kısım ise tarımsal üretimde tercih edilmeyen 5., 6., 7., ve 8. sınıf arazilerden oluşmaktadır (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Samsun ilinin arazi sınıfları dağılımı (Anonim, 2019b)

Arazi sınıfı	Alanı (ha)	Oran (%)
1.	37416	3.92
2.	116298	12.19
3.	92881	9.74
4.	140630	14.75
5.	390000	0.04
6.	305063	31.99
7.	249799	26.19
8.	11226	1.18
Toplam	953703	100.00

Türkiye ve Samsun İlinin tarım alanlarının kullanımı Tablo 3.2'de verilmiştir. İlin toplam arazi varlığının %39.21'i tarım arazisi vasfındadır. Toplam tarım alanının

217.729 hektarı tahıl ve diğer bitkisel ürünler, 119.796 hektarı meyve, içecek ve baharat bitkileri, 14.510 hektarı sebze, 63 hektarı ise süs bitkileri alanından oluşmakta iken, kalan 21.997 hektarlık alan ise nadasa bırakılmaktadır (TÜİK, 2021).

Tablo 3.2. Türkiye ve Samsun İlinin arazi kullanımı (TÜİK, 2021)

Bölge	Tahıllar ve Diğer Bitk. Ürünler Ekili Alan (ha)	Nadas Alanı (ha)	Sebze Alanı (ha)	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitk. Alanı (ha)	Süs Bitkileri Alanı (ha)	Toplam Tarım Alanı (ha)
Samsun	217729	21997	14510	119796	63000	374094
Türkiye	16031027	3059162	755335	3594692	5464	23445680

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'nin 2021 yılı verilerine göre Samsun İlinin nüfusu bir önceki yıla oranla %1.11 artarak 1,371,274 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfusun %49.46'sı (678,072 kişi) erkeklerden, %50.54'ü (693,202 kişi) ise kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2021).

3.2. Veri Kaynağı ve Örnekleme Stratejisi

Araştırma verilerinin derlenmesinde yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. İlk etapta Samsun Tarım ve Orman İl Müdürlüğüne bağlı, Arazi Toplulaştırma ve Tarımsal Altyapı Şubesinin 2019 yılında yaptığı saha çalışmasına göre oluşturulan “Âtıl Tarım Arazisi Bilgi Formu” temin edilmiştir. Âtıl tarım arazisi bilgi formundaki veriler dikkate alınarak Samsun İli toplam âtıl arazi büyüklüğünün %89'unu oluşturan Kavak, Alaçam, Yakakent, Asarcık, Lâdik ve Tekkeköy ilçeleri gayeli olarak seçilmiştir. Bu ilçelerde âtıl araziye sahip 108 işletme sahibi Kartopu Örnekleme Yöntemi ile belirlenmiş ve araştırmacı tarafından bu kişilerle yüz yüze anketler yapılmıştır.

Araştırmanın anket formunda; âtıl tarım arazisi sahiplerinin sosyo-ekonomik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, asıl işi, yan işi, sosyal güvencesi, hane halkı nüfusu ve işsizlik durumu, işletmenin ilçe ve il merkezine uzaklığı, çiftçilik deneyimleri vb.), işletmelerin yapısal özellikleri (arazi mülkiyet durumu, arazi miktarları, sulu arazi varlığı, bina – alet ve ekipman varlığı, hayvan varlığı, son yıla ait üretim deseninde bulunan bitki varlığı, kredi ve borç kullanım durumu vb.), işletmelerin faaliyet sonuçları (sabit ve değişken masraflar), üretimi sürdürme isteklilikleri ve âtıl tarım arazilerini nasıl değerlendireceklerine dair sorular almıştır.

Anket çalışmalarının %25.9'u Alaçam ilçesinde, %20.4'ü Yakakent ilçesinde, %14.8'i Lâdik ilçesinde, %14.8'i Kavak ilçesinde, %13'ü Asarcık ilçesinde ve

%11.1'i Tekkeköy ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada görüşülen 108 kişinin âtıl tarım arazileri Alaçam, Yakakent, Lâdik, Kavak, Asarcık ve Tekkeköy ilçelerinin 34 farklı köyünde/mahallesinde yer almaktadır (Tablo 3.3).

Tablo 3.3. Anketlerin ilçelere göre dağılımı

	Frekans	Yüzde Dağılım
Alaçam	28	25.90
Yakakent	22	20.40
Lâdik	16	14.80
Kavak	16	14.80
Asarcık	14	13.00
Tekkeköy	12	11.10

3.3. Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem

Çoklu regresyon modelinin değişkenleri ve modele dâhil ediliş biçimleri hakkında detaylı bilgi Tablo 3.4'te verilmiştir.  tıl tarım arazisi b y kl ğn  etkileyen faktörlerin ortaya konulmasında çoklu regresyon modelinden yararlanılmıştır.  tıl tarım arazisi ile ilgili olarak daha önce yapılmış bazı çalışmalar da çoklu regresyon modeli kullanılmıştır (Flores, 1959; Snedecor ve Cochran, 1967; Sprent, 1969). Araştırmada oluşturulan çoklu regresyon modelinin bağımlı değişkenini âtıl tarım arazisi b y kl ğ (LOGATIL) oluşturmuştur. Modelin bağımsız değişkenlerini ise hane halkı reisinin cinsiyeti (CINSIYET), yaşı (YAS), asıl mesleği (ASMESL), hane halkındaki toplam nüfus (HANEHALK), hane halkının ikamet ettiği yer (IKAMET), tarım sigortası yaptırma durumu (TARSIG), hane halkının toplam geliri (TOPLGELR), kooperatife üyelik (KOOPUYE), işletmenin mülk arazi miktarı (ARZMIKT),  tıl arazinin mülkiyeti (ARZTAPS),  tıl arazinin toprak sınıfı (TPRSNF),  tıl arazinin işletme binasına uzaklığı (AARZUZK), işletmedeki genç nüfusun tarıma devam etme istekliliği (GTARDVM),  tıl arazinin toplulaştırılması durumunda üretime alınması istekliliği (TPLTRMA), işletmenin kullandığı sübvansiyonlu kredi miktarı (KRDMKTR) ve yararlanılan tarımsal destekleme miktarı (DSTKMKTR TL) oluşturmuştur.

Tablo 3.4. Âtıl arazi modeline ait tanımlayıcı istatistikler ve açıklayıcı değişkenlerin beklenen etkileri

Değişkenler	Değişken birimi ve tanımı	Ortalama	Standart sapma	Beklenen etki
<u>Bağımlı</u>				
LOGATIL	Âtıl arazi miktarının logaritması (dekar)	0.929	0.299	
<u>Bağımsız</u>				
CINSİYET	Cinsiyet (1=Erkek 0=Kadın)	0.99	0.096	(+)
YAS	Yaş (1=65 ve üstü yaş, 0=Diğer)	0.32	0.470	(+)
ASMESL	Asıl meslek (1=Çiftçi 0=Diğer)	0.81	0.398	(+)
HANEHALK	Hane halkı sayısı (Kişi)	4.01	1.688	(+)
İKAMET	İkamet (1=Köy 0=Diğer)	0.83	0.374	(+)
TARSIG	Tarım sigortası (1=Evet 0=Hayır)	0.14	0.347	(-)
TOPLGELR	Toplam gelir (TL)	66962.96	44003.383	(+)
KOOPUYE	Kooperatife üyelik (1=Evet 0=Hayır)	0.72	0.450	(-)
ARZMIKT	Mülk arazi miktarı (dekar)	41.21	23.371	(+)
ARZTAPS	Âtıl arazinin mülkiyeti (1. Kendisinin, 0=Çoklu mülkiyet)	0.72	0.450	(-)
TPRSNF	Âtıl arazinin toprak sınıfı (1=Yüksek 0=Diğer)	0.96	0.190	(+)
AARZUZK	Âtıl arazinin işletme binasına uzaklığı (km)	3.23	2.508	(+)
GTARDVM	Gençlerin tarıma devam etme istekliliği (1=Evet 0=Hayır)	0.20	0.405	(+)
TPLTRMA	Toplulastırma yapılırsa âtıl araziyi kullanma durumu (1=Evet, 0=Hayır)	0.58	0.495	(+)
KRDMKTR	Kullanılan sübvansiyonlu kredi miktarı (TL)	15648.15	31281.751	(-)
DSTKMKTR	Yararlanılan tarımsal destekleme miktarı (TL)	2070.56	2060.344	(+)

Çoklu regresyon modelinde bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki fonksiyonel ilişkiyi ortaya koymak için alternatif fonksiyonel formlar (doğrusal, logaritmik, yarı logaritmik, üstel vb.) denenmiştir. En uygun fonksiyonel formun belirlenmesinde, katsayıların istatistik açıdan önemli olma durumu ve Akaike Bilgi Kriteri kullanılmıştır. Akaike bilgi kriteri (ABK), tahmin hatasına dayanarak matematik modelin nispi kalitesini ortaya koyan bir ölçüttür. ABK, her modelin kalitesini diğer modellerin her birine göre tahmin etmektedir. Büyük ABK değeri, modelin diğerinden daha iyi olduğunu ifade etmektedir (Gujarati and Porter, 2009). Alternatif formların karşılaştırılması sonucunda, âtıl tarım arazisi büyüklüğü üzerine etkili olan faktörleri ortaya koymak için oluşturulan çoklu regresyon modeli için en

uygun fonksiyonel formun yarı logaritmik form olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada kullanılan yarı logaritmik çoklu regresyon modelinin genel çerçevesi aşağıdaki gibidir.

$$\ln P = a + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots \dots \dots \beta_n X_n + u_i \quad (3.1)$$

Eşitlikte P , âtıl tarım arazisi büyüklüğü (da) değerlerinin doğal logaritmasını, X_1, X_2, \dots, X_n çoklu regresyon modelinin bağımsız değişkenlerini, $\beta_1 \dots n$ bilinmeyen parametreleri, u_i ise hata terimini ifade etmektedir.

Çoklu regresyon modelinin parametreleri en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmiştir. Tahmin edilen çoklu regresyon modelinin açıklama gücü çoklu determinasyon katsayısı (R^2) ile ortaya konulmuştur. Araştırmada oluşturulan çoklu regresyon modeli ekonometrik ölçütler (çoklu doğrusallık, değişen varyans, otokorelasyon) itibariyle de değerlendirilmiştir. Tahmin edilen çoklu regresyon modelinde çoklu doğrusallık probleminin olup-olmadığı çoklu doğrusallık göstergelerinden biri olan varyans artış faktörü (VIF) ile ortaya konulmuştur (Gujarati and Porter, 2009). Bütün bağımsız değişkenler için hesaplanan VIF değerleri 5'ten küçük olduğundan, modelde çoklu doğrusallık problemi olmadığı sonucuna varılmıştır. Oluşturulan regresyon modelinde değişen varyans probleminin varlığı Spearman Sıra Korelasyonu katsayısı testi ile sınanmış ve sabit varyanslılığın olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Çoklu regresyon modeli yatay kesit verileriyle tahmin edildiğinden ve otokorelasyon problemi zaman serisi modellerinde karşılaşılan bir problem olduğundan modelde otokorelasyon sınaması yapılmamıştır (Gujarati and Porter, 2009).

En küçük kareler yöntemi ile tahmin edilen katsayılar kullanılarak eğim ve elastikiyetlerin hesaplanmasında aşağıda verilen eşitlikler kullanılmıştır (Gujarati and Porter, 2009).

$$Eğim = \beta_i \bar{Y} \quad (3.2)$$

$$Elastikiyet = \beta_i \bar{X} \quad (3.3)$$

4. KURAMSAL ÇERÇEVE

4.1. Âtıl Tarım Arazisi

Âtıl tarım arazileri geçmişten günümüze kadar her zaman önemli bir yere sahip olmuş ve kimi zaman önlemler alınmaya çalışılsa da maalesef hiçbir zaman başarıya ulaşamamıştır. Son yıllarda tarım alanlarının, yoğun kentleşme baskısı sonucu imara açılması, sanayileşme, hatalı tarım uygulamaları sonucu kullanılmaz hale gelmesi ve erozyon gibi tarım topraklarının tarımsal üretim dışı kalmasına neden olan faktörlerin önüne geçilememesi sonucu giderek artan nüfusun gıda ihtiyaçlarının karşılanması güçleşmekte, gıda arzı problemlerine ve ekonomik kayıplara yol açmaktadır.

Türkiye’de olduğu gibi dünyada da hali hazırda kullanıma hazır olduğu halde çeşitli sebeplerle işlenmeyen, âtıl durumdaki tarım arazilerinin üretime kazandırılması için son yıllarda bir dizi önlemler alınmıştır. Âtıl tarım arazileri konusunda başarılı adımlar atmış ülkelerin başında Hollanda, Fransa ve Almanya gibi AB’ye üye ülkeler gelmektedir.

4.1.1. Dünya’da Âtıl Tarım Arazilerinin Mevcut Durumu ve Gelişmeler

Dünya üzerinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, kendine yeterlilik ve beklenmeyen olaylar karşısında hazırlıklı olmak için gıda güvenliğinin sağlanmasını amaçlamaktadırlar. Uluslararası kuruluşların yaptığı araştırmaların tamamı 2050 yılına göre hesaplanan nüfus projeksiyonlarını beslemeye devam edebilmek için şimdiden çözüm bulunması gereken üç temel sorundan bahsetmektedir. Bunlar;

- Tatlı su kaynaklarının etkin kullanımı,
- Tarıma elverişli arazilerin verimliliğinin sürdürülebilirliği,
- Hem su hem de araziye ilgilendiren küresel ısınma ve buna bağlı kuraklıklar.

İlerleyen süreçlerde daha ciddi problemlere yol açması beklenen bu sorunlar, tarım arazilerinin etkin olarak kullanılmasını Dünyada daha önemli hale getirmiş ve tarım arazilerinin etkin ve verimli kullanımı için geleceğe yönelik akılcı politikaların oluşturulmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Hali hazırda işlemeye müsait, verimli araziler işlenmediği sürece Dünya ülkelerinde gıda arzında problemlerin yaşanacağı, giderek artan Dünya nüfusunun beslenme ihtiyacının karşılanamayacağı gibi olası tehditlerle savaşmak zorunda olacağı öngörülmektedir (SPD, 2017).

Arazi terki, dünyanın diğer bölgelerine kıyasla Avrupa ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinde geniş çapta rapor edilmiş ve incelenmiştir (Benayas vd, 2007; Li ve Li,

2017; Ustaoglu ve Collier, 2018). Avrupa genelinde 2001 ve 2012 yılları arasındaki dönemde toplam tarım arazisinin %24.4'ünü oluşturan 128.7 milyon hektar terk edilmiş tarım arazisi varlığı tespit edilmiştir (Estel vd, 2015). Sovyet sonrası Rusya'da, 1990'da Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonraki 20 yıl içinde 40 milyon hektardan fazla tarım arazisinin terk edildiği belirlenmiştir (Prishchepov vd, 2012; Munroe vd, 2013).

Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1850'den 2016'ya kadar yalnızca 65 milyon hektar terk edilmiş arazi kaydedilmiştir (Yu ve Lu, 2018). Asya ülkelerinde tarım arazilerinin terk edilmesiyle ilgili çalışmalar nispeten azdır (Li ve Li, 2017). Bazı araştırmalar Çin'in, tepelik ve dağlık bölgelerinde (Li vd, 2018a; Guo ve Song, 2019), Japonya (Su vd, 2018) ve Nepal'in ise (Ojha vd, 2017) daha çok iç bölgelerinde tarım arazilerinin terk edildiğini bildirmiştir. Li vd (2018a), Çin'de 2000-2010 yılları arasında terkedilmiş ekili alanların daha çok dağlık bölgelerde olmak üzere yaklaşık %28'inin terkedildiğini tahmin etmiştir. Aynı şekilde Su vd (2018), Japonya'nın bilinen ilk zamanlarından 2005 yılına kadar %9.7'lerde olan âtil tarım arazisi miktarının, 2005-2015 döneminde %12.2'ye yükseldiğini tahmin etmiştir. Asya ülkelerinde arazi terki ile ilgili çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, farklı bölgelerde terkin boyutlarına ilişkin mevcut bilgi durumu, arazi terkinin önemli bir küresel arazi kullanımı değişim süreci olduğunu ve yeterli araştırmaları gerektiren bir süreç olduğunu göstermektedir (Subedi, 2021).

Avrupa Birliği'ne tam üyelik sağlamış ülkelerde yapılan araştırmalarına göre 2005 yılında OTP'ye kayıtlı toplam tarımsal işletme sayısı 14,482,010 adet iken, işlenen tarımsal alanın 172,031,760 hektar olduğu görülmüştür. Yine OTP verilerine göre 2016 yılı itibariyle kayıtlı toplam tarımsal işletme sayısı 10,467,760 adet iken, bu tarım işletmeleri toplamda 173,338,550 hektar tarım arazisini işlemektedir. Elde edilen verilere göre AB ülkelerinde 2005-2016 dönemindeki tarım işletmesi sayısı %27.72 azalırken, işledikleri tarım arazisi miktarında %0.76 oranında artış görülmüştür. Özellikle sonradan Avrupa Birliğine katılan ülkelerin, zaman içerisindeki tarımsal işletmelerin sayısını önemli oranda azalttıkları görülmektedir. Bu da doğru tarım politikaları ve özellikle tarım arazilerinin etkin bir şekilde kullanım yoluna gidilecek şekilde mevzuat düzenlemeleri ile gerçekleşmiştir (TOB, 2019b).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde özellikle tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi neticesinde küçük, hisseli, parçalı ve dağınık araziler meydana gelmiştir. Bu durum genellikle hisselerin alım ya da satımı (tek kullanıcıya ya da ehil mirasçıya

devri konusunda) veya kiralama gibi işlemler için aracı bir kurum ya da maddi kaynağa ihtiyaç duyulmuştur (TOB, 2019b).

Tarım arazilerini etkin ve verimli kullanmayı amaç edinmiş Avrupa'da ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarına göre farklılık gösteren arazi yönetim yaklaşımları ve hedefler bulunmaktadır. Bu durum bazı ülkelerde kullanılan çok farklı ve etkili arazi geliştirme politikalarının ortaya çıkmasına sebep olmuş, böylece tarım arazilerinin kullanımında ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik farklı yöntemler geliştirilmiştir. Dünyada Arazi Bankacılığı, âtıl tarım arazileri başta olmak üzere tarım arazilerindeki problemlerin çözümüne önemli katkı sağlayacak bir yöntem olarak kabul görmektedir (Başer ve Bozoğlu 2019).

Âtıl tarım arazilerinin hızlı bir şekilde tarımsal üretime kazandırılması amacıyla kurulan arazi bankacılığı sistemini yüksek etkinlikte kullanan ülkelerin başında Hollanda gelmektedir. Hollanda'nın arazi bankacılığını etkin kullanmasının temel sebeplerinden birisi, ülkede arazi bankacılığı uygulamaları, arazi toplulaştırma projeleriyle birlikte yürütülmektedir. Avrupa'da arazi toplulaştırmaları ve tarım arazilerini geliştirme çalışmaları hedef ve sonuçlar açısından değişiklik gösterebilmektedir. AB ülkelerinin bir parçası olan Almanya, arazi parçalılığının çözümü ile hükümet tarafından yapılan kamu yatırımlarının yanı sıra arazi kullanım isteklerine cevap veren politikalar uygulayan ve çevresel etkilerinde arazi kullanımında dikkate alındığı modern arazi toplulaştırmalarını Arazi Bankacılığı sistemiyle birlikte başarılı bir şekilde yürüten öncü ülke konumundadır (TOB, 2019b).

Yine AB ülkesi Fransa'da arazi bankacılığı anonim şirketler olan SAFER (Arazi Amenajmanı ve Tarımsal Yerleşim Kurumu) tarafından yürütülmektedir. SAFER'in görevi, âtıl tarım arazilerinin üretime kazandırılmasının yanında arazi satışlarında aracılık yapmak, gerekirse satın almak, arazi ıslahı, işletme ölçeklerinin büyütülmesi, çiftçilere arazi tedariki, orman alanlarının korunması ve çevre koruma amaçlı projelerdir (Başer ve Bozoğlu 2019).

4.1.2. Türkiye'deki Âtıl Tarım Arazilerinin Tarihsel Gelişimi, Mevcut Durumu ve Gelişmeler

4.1.2.1. Tarihsel Gelişim

Osmanlı İmparatorluğunda çiftçilere tarımsal üretime elverişli ve aktif olarak kullandıkları araziye terk etme yasağı getirilmiştir. Şayet herhangi bir gerekçe olmaksızın arazisini terk etmek suretiyle boş bırakan çiftçiler, konunun muhatabı birimlerce belirlenen miktarlarda para cezasına çarptırılmaktaydı (Aksoy 1984). Aynı

şekilde, tarıma elverişli arazilerini nadas harici 3 yıl üst üste işlemeyen üreticiden “çift bozan” veya “leventlik akçesi” olarak adlandırılan arazinin kullanılmamasından dolayı oluşan zararların giderilmesi amacıyla vergi alınmaktaydı (Barkan, 1980; Topçu, 2012).

Cumhuriyetin ilanından itibaren başlatılan modernleşme süreciyle birlikte 1929 yılında Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) gerçekleştirdiği konuşmasında; *“Çiftçinin üretim gerçekleştirebilmesi için toprak dağıtımı yapılması, hükümetin ağırlıklı olarak ilgilenmesi ve aralıksız izlemesi gereken bir uygulamadır. Türk köylüsünü işleyebileceği kadar tarım arazisi edindirmek ülkenin gelişimini artıracak önemli başlıklardandır”* (Öztürk, 1969) ifadesini kullanarak devletin tekelinde bulunup kullanılmayan tarım arazilerinin üreticilere verilmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda 1929 yılında “Toprak Reformu” ilan edilmiştir. Ancak o dönemdeki toprak ağalarının yoğun baskısı ve aynı yıl başlayan küresel ekonomik kriz sayesinde maalesef bu mevzuat yeterince uygulanamamış, amacına ulaşamamıştır.

Türkiye’de “1945 yılında çıkartılan 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kapsamında topraksız çiftçinin kalmaması, toprak ağalığı ve beyliğinin son bulması ve özellikle kullanılmayan tarım arazilerinin tarıma kazandırılması öngörülmüştür. Bu kanun kapsamında da hedeflenen amaçlara ulaşılamamış ve 28 yıl sonra yürürlükten kaldırılarak yerine 1973 yılında çıkarılan “Toprak ve Tarım Reformu Yasası” yürürlüğe sokulmuştur. Bu kanunda birçok defa değişikliğe uğramış fakat, atıl tarım arazilerinin tarıma kazandırılmasını sağlayamamış ve yerini 2005 yılında yürürlüğe giren “5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununa” bırakmıştır (TOB, 2019b).

Ülkemizde tarım arazilerinin düzenlenmesi ve korunmasına dair yasal düzenlemeleri içeren kanunlar, geçmişten günümüze birçok değişime uğramış, ancak yapılan en kapsamlı değişim 15.05.2014 tarihinde 5403 Sayılı Kanunu değiştiren 6537 sayılı kanuni düzenleme ile olmuştur. Söz konusu Kanun, 4721 Sayılı “Türk Medeni Kanunu’nda da değişiklikler getirmiş, tarım arazilerinin parçalanmasının önlenmesi amaçlanarak, satışlar ile ilgili kısıtlamalar ve miras devirlerinde düzenlemeler yapılmıştır. Kanunun 8. Maddesinin “k” fıkrasının; “tarımsal arazi edindirme iş ve işlemleri” başlığı altında tarım arazilerinin piyasasını düzenlenmesi amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı’na birtakım yetkiler verilmiştir (TOB, 2019b).

4.1.2.2. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Tarım arazilerinin parçalanması 5403 sayılı Kanun nezdinde önlenmiş, satışı yapılacak tarım arazilerinin köyde/mahallede çiftçilik yapacak kardeşe öncelik tanınması öngörülmüş ve bu sayede toprak bütünlüğü sağlanıp arazilerin âtil hale gelmesinin önüne geçilmek istenmiştir.

Âtil tarım arazileri kavramı, yazılı olarak ilk defa Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan 27.09.2017 tarih ve 30193 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ve 2018-2020 dönemini kapsayan Orta Vadeli Planda “Arazi bankacılığı gibi modellerle âtil tarım arazileri üretime kazandırılacaktır” şeklinde yer almıştır. Kalkınma Planlarında ise “âtil tarım arazisi” kavramına ilk olarak 2019-2023 yıllarını kapsayan on birinci kalkınma planında yer verilmiştir. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; âtil tarım arazilerinin tarımsal üretime kazandırılması başta olmak üzere, tarım arazisi piyasalarının geliştirilmesi için arazi bankacılığı sisteminin kurulmasına yönelik düzenlemeler yapılacak, sözleşmeli üretim desteklenerek özendirilecektir ibaresine yer verilmiştir.

Âtil tarım arazileri Kalkınma Bakanlığı tarafından Orta Vadeli Planda yer almasının ardından Cumhurbaşkanlığının talimatları ile Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından âtil durumdaki tarım arazilerinin üretime kazandırılması ve arazi bankacılığı kapsamında “Arazin Kalmasın Atıl, Ülken İçin Üretime Katıl” sloganı ile Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yedi bölgede (Van-Antalya-Trabzon-Bursa-Çorum-İzmir-Şanlıurfa illerinde) çalıştaylar yapılmıştır. Bu çalıştaylardan çıkan sonuçlar derlenerek 14-17 Ocak 2019 tarihleri arasında kamu kurumları, üniversiteler, STK’lar ve diğer paydaşların iştirakları ile “Âtil Tarım Arazilerinin Üretime Kazandırılması ile Arazi Bankacılığının Kurumsal Altyapı Çalıştayı” düzenlenmiştir. Çalıştay da tarımsal üretimde kullanılmayan, çeşitli nedenlerle ekilemeyen ve boş bırakılan âtil durumdaki tarım arazilerinin etkin ve verimli kullanılması için uygulanabilecek yöntem ve politikalar belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalıştay sonucunda tarım arazilerinin âtil hale getirilmesinin önüne geçilmesi için yasal düzenlemeler yapılmasının zorunluluk olduğu vurgulanmış olup, âtil tarım arazilerinin kiraya verilmek suretiyle üretime kazandırılması için “Arazi Edindirme Kurumu” kurulması kararlaştırılmıştır. Kiraya verilme kriterleri olarak, üretime doğrudan dâhil edilebilecek niteliklerdeki tarım arazilerinin 3 yıl boyunca işlenmeyerek âtil bırakılması neticesinde (bölge, arazi nevi, üretim deseni, işletmecilik koşulları, vb. kriterler dikkate alınarak), mülk sahiplerine arazilerini işlemeleri,

işlemedikleri takdirde kiraya vermeleri yönünde belirli bir sürenin verilmesi, işlememekte ısrar eden üreticilerin (yasal mevzuatın düzenlenmesi suretiyle) mülkiyet hakkına dokunulmadan yasal bir süre (detayları sonradan belirlenecek) verilmesi, bu sürenin de dolmasıyla beraber kurulan Arazi Edindirme Kurumu tarafından arazinin resen/doğrudan kiraya verilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Fakat çalıştay da hazır bulunan avukatlar resen kiralamanın Türk Medeni Kanununa aykırı olduğunu ve toprak sahibinin izni olmadan kiralama yapılamayacağını belirttikleri için konu çıkmaza girmiş ve sonuca ulaştırılamamıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından âtil tarım arazileri kavramı 2019 yılında düzenlenen III. Tarım Orman Şûrasının sonuç bildirgesinin 6. maddesinde “Âtil tarım arazilerinin üretime kazandırılması için arazi bankacılığı ve birlikte üretim gibi alternatif modellerin oluşturularak yaygınlaştırılması, miras mevzuatı geliştirilerek tarım arazilerindeki intikal sorununun çözülmesi” şeklinde yer almıştır.

Çalıştaydan çıkan sonuçlara göre âtil tarım arazilerinin üretime kazandırılması kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2020 yılının nisan ayında, tamamen isteğe bağlı çalışan Dijital Tarım Pazarı (DİTAP: <https://ditap.gov.tr/>) devreye sokulmuştur. DİTAP’ın amacı tarım ürünlerinin doğrudan tüketiciyle buluşması yanında kullanılmayan/âtil tarım arazilerinin kiralanması için ilana çıkarılmasını sağlamaktır. Nisan 2022 itibariyle sitede yapılan incelemeler de ülke genelinde yalnızca 7 kişi tarafından, 39 âdeti Iğdır, 1 âdeti Van, 2 âdeti Bilecik ve yine 2 âdeti Nevşehir olmak üzere toplam 44 adet kiralık arazi girişi yapıldığı tespit edilmiş ve ilanların da hayli eski olduğu görülmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere site yeteri kadar ilgi görmemiş ve âtil tarım arazilerini üretime kazandırmak amacıyla kurulan site âtil hale gelmiştir.

Yine âtil arazilerin üretime kazandırılması için önlemler alınmaya devam edilmiş, boş bırakılan tarım arazilerin de üretimin teşvik edilmesi için iklim değişikliği de dikkate alınarak üretilecek, hububat, yağlı tohumlu bitkiler ve baklagil üretimi yapacak üreticilere 06 Nisan 2022 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi imzalanarak azami %75 oranında hibe programı başlatılmıştır. Öte yandan mekanizasyona uygun olmadığı için işlenemeyen tarım arazileri de katma değeri yüksek bitkilerin üretimini arttırmak amacıyla hibe programına alınmıştır (Anonim, 2022c).

Çalışmanın sonlarına gelindiği Haziran 2022 döneminde Tarım ve Orman Bakanlığı bizzat açıklama yaparak âtil tarım arazilerinin üretime kazandırılması için yeni bir sistem üzerinde çalıştıklarını duyurmuştur. Bu sistemin bilgi teknolojisine

dayanan bir uygulamadan ibaret olacağını, üreticinin parsel bilgilerini bu sisteme aktaracağını, aktarmayanların hiçbir şekilde tarımsal destek alamayacağını, ÇKS sistemine kayıtlı olsun olmasın bütün üreticilerin üretecekleri ürünleri yasal olarak bakanlığa bildirmekle mükellef olacağını, uygulamada arazisini 1 yıl boş bıraktığı tespit edilenlerin kamu otoritesi tarafından ziyaret edileceğini ve arazinin âtil bırakılmaya devam edilmesi durumunda, muhitteki emsal kira bedeli üzerinden kira ödenmesi koşuluyla kiraya verileceğinin bilgisini aktarıp üretime kazandırılacağını ifade etmiştir. Kişilerin hak ve özgürlükleri kısıtlanmadan devreye alınması planlanan sistemde kullanım hakkı ile mülkiyet hakkının birbirinden ayrılması için Adalet Bakanlığı ile koordineli çalışıldığını ve ilgili kanunlarda bu duruma göre düzenlemeler planlandığını duyurdu.

4.2. Tarım Arazisinin Terk Edilmesinin Mekânsal Belirleyicileri ve Temel Nedenleri

Arazi kullanımını, ekonomi, piyasa koşulları, girdi maliyetleri, teknolojik dönüşümler, demografik yapı, üreticinin yaş ortalaması (Meyfroidt vd, 2016), yasal mevzuat, arazinin toprak yapısı, tarım arazilerinin eğimi (Zhang vd, 2014; Kolecka vd, 2017), sulama mevcudiyeti (Blair vd, 2018; Guo ve Song, 2019), parçalanmış araziler (Muller vd, 2009), savaşlar ve kuraklık gibi olaylar etkilemektedir. Çiftçinin sosyokültürel faktörlerini yöneten politika yapıcı kurumlar, üreticinin davranış modellerini belirleyebilir. Genel olarak, tarımsal arazinin terk edilmesi, arazi kullanıcısı açısından, üretim maliyetleri tarımsal üretimden elde edilen getirilerden daha ağır bastığında çiftçilik faaliyetleri rasyonel davranış tarafından yönlendirilir (Prishchepov, 2020).

Tarım arazilerinin yetersiz topraklardan, pazarlardan, yerleşim yerlerinden ve yollardan uzak, tarımda yarı zamanlı istihdam ve kırsal nüfusun azalmasıyla birlikte görüldüğü konusunda bir fikir birliği vardır. Örneğin, arazi spekülasyonu, tarım sektörü dışında daha iyi istihdam olanakları ve diğer altta yatan nedenler nedeniyle yakın yerleşim yerlerinde terk kalıpları gözlemlenebilir. Ayrıca, terkin açık bir şekilde rasyonel ekonomik davranış tarafından değil, aynı zamanda eğitim, çiftçiliğe yatkınlık, yaşam seyri, kişisel inançlar ve aile yapısı gibi ekonomik olmayan diğer kişisel faktörler tarafından da yönlendirildiği belirtilmelidir (Prishchepov, 2020).

Tarım arazilerinin âtil kalmasında rol oynayan en etkili faktörlerden birisi de parçalı arazilerdir. İşletmelerin küçük ölçekli ve arazilerin parçalı oluşu arazi sahiplerinin bu arazilerde üretim yapmayarak arazilerini âtil bırakmasına neden

olmaktadır (Albayrak, 2019). Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı (5403 sayılı) Kanununun çıkmasıyla arazi parçalanmasının bir nebze olsa önüne geçilse de, tapu kayıtları incelendiğinde daha önceden yapılan işlemler sonucunda tarım arazilerinin ekonomik bütünlük sağlamadıkları gerekçesiyle tarımsal üretim yapmaya müsait olmadıkları gözlemlenmiş ve mirasçılarının kendi aralarında anlaşamamaları sonucunda bu arazilerde âtil duruma gelmiştir. Zira köyle/mahalleyle veyahut tarımsal arazisinin bulunduğu bölgeyle alakası olmayıp arazisini kullanmayan ve başkalarının kullanmasına da izin vermeyen mal sahipleri tarım arazilerinin kullanılmamasına başka bir deyişle âtil kalmasına sebep olmaktadır (TOB, 2019b).

Tarım arazilerinin üretimde kullanılmamasının (âtil kalmasının) nedenlerinden biri de sosyal ve güvenlik sorunlarıdır. Bu sorunların özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yoğun olarak görüldüğü, yasal ve kurumsal altyapı çalışmalarında bu konunun özellikle dikkate alınmasının gerektiği ortaya çıkarılmıştır (TOB, 2019b).

Rüzgâr ve su erozyonu, kimyasal gübre ve pestisitlerin hatalı kullanımı, tarım arazilerinde aşırı su kullanımı sonucu oluşan problemler, yetiştirme tekniklerinin de yapılan hatalı uygulamalar, sanayi ve evsel atıkların kontrolsüz salınımı sonucu tarım topraklarının kirletilmesi ve sonucunda kullanılamaz hale gelmesi gibi birçok dış faktöre bağlı olarak kullanılabilir tarım arazisi miktarı giderek azalmaktadır (TÇV, 1997). Bir diğer ifadeyle bu tarım arazileri, âtil durumdadır. Bu arazilerin tarımsal üretim sistemine dâhil edilmesi için gerekli fizibilite çalışmaları yapıp, tarımsal üretime kazandırılıp kazandırılmayacaklarına bakılmalı, eğer kazandırılmıyorlarsa da tarım dışı kullanıma açılması sağlanmalıdır.

Türkiye'deki tarım sektörü, demografik bir değişim içerisindedir. Tarımsal nüfus gün geçtikçe yaşlanmakta ve sonraki nesillere tarım dışı sektörler tavsiye edilmekte, genç nesiller de tarım dışı sektörlerle ve bölgelere yönelmektedir (SPD, 2017). Tarım kesiminde çalışan insanların sosyal imkânlarının (okul, sinema, avm, doğalgaz, market) sınırlı olması ve özellikle genç nesilin farklı iş kollarına yönlendirilmesi, köyden/mahalleden kente göçüde tetiklemiştir (Blair vd, 2018; KC ve Race, 2020). Tarımdan çekilen kesimin giderek artması sonucu üretimde kalan yaşlı kesimin iş göremeyecek duruma gelmesiyle tarım işçisine olan ihtiyaçlarını dahi karşılayacak iş gücü bulmak zorlaşmakta ve önlemlerde geç kalınması halinde verimli tarım arazileri işlenemeyecek ve kıtlığa kadar varacak arz problemleriyle karşılaşılacaktır (SPD, 2017).

Mevcut şartlarda kırsalda yaşayan nüfus, göç edenlerin bıraktığı tarım arazilerini önemli ölçüde kullanmaktadır. Ancak yaşanan göç dalgasının devam etmesi halinde kırsaldaki nüfus belli bir seviyenin altına düşecek ve neticede âtil hale gelen mal varlıklarında ciddi oranlarda artış yaşanacaktır. Özellikle genç nüfus tarafından gerçekleştirilen köyden/mahalleden kente göç dalgası sonucu köyde/mahallede kalan nüfus da gittikçe yaşlanacak ve tarımsal faaliyetleri gerçekleştirme yetenekleri giderek azalacaktır. Gençler köyden/mahalleden göç etmiş olsalar bile çocukluk ve gençlik yılları köyde/mahallede geçmiş olan kişiler, köy/mahalle hayatını ve tarımsal faaliyetleri bildikleri için zaman zaman köye gelerek tarımsal varlıklarını belli ölçüde kullanmaktadırlar. Ancak bu kişilerden sonraki şehirde doğup büyüyen, köy/mahalle hayatına ve tarımsal faaliyetlere aşina olmayan kuşakların babaları gibi yılın belli dönemlerinde köye/mahalleye gelip tarımla uğraşmalarını beklemek pek gerçekçi olmayacaktır. Dolayısıyla ileriki yıllarda boş kalan bina ve arazi miktarında artış olması kuvvetle muhtemeldir (Yulafçı, 2016).

4.3. Âtil Tarım Arazisi Tespit Kriterleri

Âtil tarım arazilerinin tespitinde belirli kriterlerin yer alması gerekmektedir. Bu çerçevede söz konusu araziler için yapılması planlanan çalışmalarda süreçler daha belirgin ve hızlı olacaktır. Bu kriterlerin belirlenmesi sayesinde âtil tarım arazilerinin üretime kazandırılması daha sağlıklı olabilecektir. Âtil tarım arazilerinin tespiti, takibi ve mülkiyet durumunun belirlenmesinde izlenecek yol, önemli bir aşama olarak düşünülmektedir.

Âtil tarım arazilerinin tespitine dair Tarım ve Orman Bakanlığının 2019 yılında yapmış olduğu çalıştayda bir çok görüş ortaya atılmış olup, aralarından en önemlisi; Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün verileri altlık olarak kullanılmak suretiyle CBS verileri, uydu görüntüleri, ÇKS kayıtları, tarım bilgi sistemine (TARBİL) uzaktan algılama gibi sistemlerin entegre edilerek aralarında senkronizasyonun sağlanması, Tarım ve Orman Bakanlığının il ve ilçe müdürlüğü yapılanmalarının tarım arazilerini yerinde tespit etmek suretiyle âtil olma durumu tespitleri yapılabilir (TOB, 2019b) şeklinde olanıdır.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Âtıl Tarım Arazisi Sahiplerinin Genel Özellikleri

Tarımsal işletmelerin geleceğe yönelik yatırımlarına ışık tutması ve politika yapıcılarına yön verilmesi açısından, işletmelerin sosyal ve ekonomik yapısının incelenmesi büyük önem arz etmektedir (Öztürk, 2011). Araştırma kapsamında ele alınan âtıl tarım arazisi sahiplerinin genel özellikleri incelenerek üreticilere ait özellikler sırasıyla verilmiş ve her bir unsura ait tanımlayıcı istatistikler alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

5.1.1. Âtıl Tarım Arazisi Sahiplerinin Sosyo-Demografik Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde âtıl tarım arazisi sahiplerinin sosyo-demografik özelliklerine yer verilmiştir.

Elder vd (2003), yaş faktörünün arazinin yeniden işlenmesiyle ilgili kararları etkileyeceğini ifade etmiş ve yaşam seyri teorisine göre yaşlı çiftçilerin, orta yaşlı ve genç nesillere kıyasla tarımsal üretime girme konusunda daha düşük motivasyonlu olduklarını ortaya çıkarmıştır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan işletme sorumlularının yaşları en az 35, en çok 81 olmak üzere ortalama yaşı 61.02'dir. Kılıç (2011) tarafından Samsun İlindeki tarım işletmeleriyle yapılan bir çalışmada yaş ortalaması 46 olarak tespit edilmiştir. Şahin vd (2013)'nin Türkiye genelinde 7 coğrafi bölgeyi kapsayan çalışmalarında yaş ortalaması 47.3 yıl olarak bulunmuştur. Her iki çalışmanın da araştırmamızdaki üreticilerin ortalama yaşından küçük olduğu belirlenmiştir. Bunun sebebinin araştırma kapsamında belirlenen hedef kitlenin âtıl tarım arazisi olan kitleden seçildiği için potansiyel olarak yaş ortalamasının yüksek olması beklentisinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Görüşme yapılan işletme sorumlularının %99.1'i erkek ve %92.6'sının evli olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5.1).

İnsanın kendini geliştirip, zenginleştirmesi ve ekonomik gelirini arttırması için belli bir bilgi ve beceriye sahip olması gerekmektedir. Bu bilgi ve beceriye ulaşmak ancak insanın eğitim seviyesinin yükselmesiyle gerçekleştirilebilecektir (İnan 1994). Oysa Türkiye'de tarımla uğraşan nüfusun büyük çoğunluğu ilkokul mezunudur. Eğitim seviyesinin düşük olması, karar mekanizmalarında olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerin eğitim durumu Tablo 5.1'de verilmiştir. Âtıl tarım arazisi sahiplerinin %85.3'nün düşük eğitim seviyesine (okuryazar, ilkokul, ortaokul) sahip oldukları tespit edilmiştir.

Sosyal güvenlik, insanların hayatları boyunca oluşabilecek sosyal risklerin

sonucunda ortaya çıkan zarar veya gelir kayıplarının bir kısmının veya tamamının telafisine yönelik bir güvence sistemidir (Tuncay, 1996). Araştırmada yer alan bireylerin tamamının sosyal güvencesinin var olduğu tespit edilmiştir.

Özdemir vd (2015), yapmış olduğu çalışmada asıl mesleği çiftçilik olan işletme yöneticilerinin oranını %74.9 olarak tespit etmiştir. Araştırma kapsamındaki üreticilerde ise bu oran %80.6 olarak ortaya çıkarılmış ve yine %80.6'sının herhangi bir yan uğraşlarının olmadığı belirlenmiştir. Âtıl tarım arazi sahiplerinin %66.7'si çekirdek aile, %28.7'si ise büyük aile oldukları tespit edilmiştir. Anket uygulanan bireylerin %83.3'ü köyde/mahallede ikamet etmekte iken, %14.8'i ilçe merkezinde, geriye kalanlar ise il merkezinde ve farklı ilde ikamet etmektedir (Tablo 5.1).

Tablo 5.1. İşletme sahiplerinin sosyo- demografik özellikleri

	Ortalama	Std. Sapma
Yaş	61.02	8,722
	Frekans	Yüzde Dağılımı
Cinsiyet		
Kadın	1	0.90
Erkek	107	99.10
Eğitim		
Okuryazar	2	1.90
İlkokul	53	49.10
Ortaokul	37	34.30
Lise	15	13.90
Lisans	1	0.90
Medeni durum		
Bekâr	1	0.90
Evli	100	92.60
Dul	7	6.50
Sosyal güvence		
SGK	108	100.00
Asıl meslek		
İşsiz	2	1.90
Çiftçi	87	80.60
Kamu, Özel Sürekli- Geçici İşçi	11	10.20
Tüccar	7	6.50
Diğer	1	0.90
Yan uğraşı		
Hayır	87	80.60
Evet	21	19.40
Aile tipi		
Yalnız yaşıyor	5	4.60
Çekirdek aile	72	66.70
Büyük aile	31	28.70
İkamet		
Köy/mahalle	90	83.30
İlçe merkezi	16	14.80
İl merkezi	1	0.90
Farklı ilde	1	0.90

Tarımsal örgütlenme, tarım işletmelerinin sosyal, mesleki ve ekonomik sorunlarının çözümünde önemli bir araç olarak görülmektedir (Topuz vd, 2017). Âtıl tarım arazisi sahiplerinin tarımsal örgütlere üye olma durumu Tablo 5.2’de verilmiştir. İşletme sahiplerinin %21.30’unun ortalama 5.48 yıldır tarım kredi kooperatifine, %72.22’sinin ise ortalama 10.94 yıldır ziraat odasına üyeliklerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5.2. Tarımsal örgütlere üyelik durumu

	Ortalama	Std. Sapma
Tarım kredi kooperatiflerine üyelik süresi (yıl)	5.48	1,675
Tarım kredi kooperatiflerine ödenen aidat (TL)	144.78	30,282
Ziraat odası üyelik süresi (yıl)	10.94	4,559
Ziraat odası ödenen aidat (TL)	155.64	52,880

Görüşme sağlanan bireylerin tamamı tarımsal faaliyetlere çocukluktan beri başladıklarını ve kendilerini çok küçük yaşlardan itibaren çiftçi olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. İşletme sahiplerinin tarımsal deneyimleri Tablo 5.3'te verilmiştir. Görüşme yapılan bireylerin tarımsal deneyimleri ortalama 40.62 yıl olarak tespit edilmiştir. Yaş ortalamasının 61.02 yıl olduğu dikkate alındığında, yaşlarının yaklaşık 2/3'ünü tarımsal faaliyetlerle geçirdikleri anlaşılmaktadır.

İşletmelerin ortalama yıllık geliri 66962.96 TL olarak tespit edilmiş, bu gelirin ortalama 4583.33 TL'sinin işletme dışı tarımsal gelir, 37200 TL'sinin ise tarım dışı gelir olduğu saptanmıştır. Anket yapılan işletme sahiplerinin %65.7'sinin tarımsal gelirlerini çok yetersiz buldukları, %29.6'sının yetersiz buldukları ve geriye kalanların ise orta derecede yeterli buldukları belirlenmiştir (Tablo 5.3).

Tablo 5.3. İşletme sahiplerinin tarımsal deneyimleri ve yıllık gelirleri

	Ortalama	Std. Sapma
Tarımsal deneyim (yıl)	40.62	14,901
Yıllık toplam gelir (TL/yıl)	66962.96	44003,383
İşletme dışı tarımsal gelir (TL/yıl)	4583.33	3342,790
Tarım dışı gelir (TL/yıl)	37200.00	23870,865
	Frekans	Yüzde Dağılım
Tarımsal geliriniz yeterli mi?		
Çok yetersiz	71	65.70
Yetersiz	32	29.60
Orta	5	4.60

Âtıl tarım arazisi bulunan işletmelerin il ve ilçe merkezine uzaklıkları Tablo 5.4'te verilmiştir. Âtıl arazisi bulunan tarım işletmelerinin ortalama olarak il ve ilçe merkezlerine uzaklıkları sırasıyla; 77.02 km ve 19.47 km olarak tespit edilmiştir.

Tablo 5.4. İl ve ilçe merkezine uzaklık

	Ortalama	Std. Sapma
İl merkezine uzaklık (km)	77.02	27,832
İlçe merkezine uzaklık (km)	19.47	10,116

Araştırmaya katılanların %25'inin gübreleme ve budama başta olmak üzere eğitim- yayım çalışmalarına katıldıkları tespit edilmiştir (Tablo 5.5). Adıgüzel (2006)

yapmış olduğu çalışmada üreticilerin tarımsal eğitime katılma oranını benzer (%21.13) olarak belirlemiştir.

Tablo 5.5. Tarımsal eğitim- yayım çalışmalarına katılma durumu

	Frekans	Yüzde Dağılım
Tarım konusunda eğitim-yayım çalışmalarına katılma		
Hayır	81	75.00
Evet	27	25.00
	Frekans	%
*Alınan eğitimler		
Gübreleme	16	59.26
Budama	14	51.85
Bakım	6	22.22
Hayvan yetiştiriciliği	3	11.11
Arıcılık	2	7.41
Besleme	2	7.41

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

5.1.2. Nüfus Varlığı

Sosyo-ekonomik yaşamın bir unsuru olan nüfus, iş gücü kaynağı olarak bütün sektörlerde kullanıldığı gibi, tarımsal üretimde temel girdilerden biridir. Tarım işletmelerinin kendine özgü yapısı ve iş gücü ihtiyacı arasındaki ilişki, nüfusun nitelik ve nicelik bakımından incelenmesini zorunlu kılmaktadır (Erkuş vd, 1995). Araştırmada yer alan hane halkı nüfus varlığı Tablo 5.6'da verilmiştir. Tarım işletmelerinin hane halkı nüfusunun en az 1, en çok 9 olmak üzere ortalama 4,01 kişi olduğu tespit edilmiştir. TÜİK verilerine göre, Türkiye'de tarım sektöründe erkekler kadınlardan daha fazla istihdam edilmektedir. Araştırma kapsamında incelenen hane nüfusunun 1.94 kişisi kadın, 2.06 kişisi ise erkeklerden ibarettir (Tablo 5.6). İşletmelerdeki iktisaden aktif nüfusun belirlenmesi için nüfus 0-14, 15-64, 65 ve üstü şeklinde üç ayrı gruba ayrılmıştır. İşletmelerdeki nüfusun %73.21'inin 15-64 yaş grubundaki iktisaden aktif nüfustan oluştuğu tespit edilmiştir (Tablo 5.6).

Tablo 5.6. İşletmelerin nüfus varlığı ve yaş aralıkları

			Ortalama	Std. Sapma
Aile içi nüfus			4.01	1,688
Kadın			1.94	0,975
Erkek			2.06	0,969
	Kadın	Erkek	Toplam	Yüzde Dağılım
Yaş aralıkları				
0- 14	8	12	20	4.62
15- 64	154	163	317	73.21
65 ve üzeri	48	48	96	22.17

5.2. Âtıl Tarım Arazisi Sahiplerinin Yapısal Özellikleri

Davran vd (2017)'nin çalışmalarında; tarımsal üretimdeki sosyo- ekonomik ve yapısal problemlerden dolayı üçüncü ve genç kuşakta tarım arazilerini terk etme eğiliminin arttığı ve bu çekilmenin devam etmesinin tarım arazilerinin âtıl kalma potansiyelini arttıracığı ifade edilmiştir. Araştırmada anket yapılan işletmelerdeki gençlerin %79.6'sının tarımsal üretime devam etmek istemedikleri, ebeveynlerin de %69.4'ünün hanelerindeki gençlerin tarımsal üretime devam etmesini istedikleri ortaya konulmuştur (Tablo 5.7). İşletme sahiplerinin %72.2'sinin ÇKS'ye kaydı varken, %20.4'ünün kaydının olmadığı, %7.4'nün ise daha önceden kaydının olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5.7).

Görüşme sağlanan bireylerin %61.1'inin tarımla ilgili teknolojileri takip ettiği anlaşılmıştır. Tarımsal kayıt tutmak işletmenin aksayan yönlerini, faaliyetlerin birbirine karşı rekabet güçlerini, üretim faaliyetlerinin verimliliklerini ve girdi-çıkıtı katsayılarını ve ihtiyaç duyulacak üretim faktörleriyle ilgili verilere ulaşılmasını sağlarken, arazinin üretime alınması kararına önemli bir etken oluşturur (Anonim, 2019d). Araştırma kapsamındaki işletmelerin %95.4'nün herhangi bir tarımsal kayıt tutmadıkları tespit edilmiştir (Tablo 5.7).

Çiftçilerin ürettikleri ürünlerin risklerini bilmesi, bu risklere karşı önlemler almasını kolaylaştıracaktır. Bu önlemlerin başında tarım sigortası gelmektedir (Şahin ve Miran, 2007). Araştırma kapsamındaki işletme sorumlularının tarım sigortası yaptırma durumlarına bakıldığında %86.1'inin tarım sigortası yaptırmadıkları belirlenmiş olup, geriye kalanların %20'si bitkisel ürünlerini, %80'i ise hayvanlarını tarım sigortası yaptırmışlardır (Tablo 5.7).

Tablo 5.7. İşletmelerin yapısal özellikleri

	Frekans	Yüzde Dağılım
Gençler tarıma devam etmek istiyor mu?		
Hayır	86	79.60
Evet	22	20.40
Ebeveynler gençlerin tarıma devam etmesini istiyor mu?		
Hayır	33	30.60
Evet	75	69.40
ÇKS'ye kaydınız var mı?		
Hayır	22	20.40
Evet	78	72.20
Önceden vardı	8	7.40
Tarımla ilgili yeni teknolojileri takip etme durumu		
Hayır	42	38.90
Bazen	40	37.00
Genellikle	20	18.50
Her zaman	6	5.60
Tarımsal kayıt tutma durumu		
Hayır	103	95.40
Mali kayıt	5	4.60
Tarım sigortası yaptırma durumu		
Hayır	93	86.10
Evet	15	13.90
Bitkisel ürün	3	20.00
Hayvanlar	12	80.00

5.2.1. İşletmelerin Arazi ve Tarımsal Yapı Varlığı

Araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin arazi varlığı Tablo 5.8'de verilmiştir. Tarım işletmelerinin mülk arazi varlığı en küçük 5 da, en büyük 140 da olmak üzere ortalama 41.21 da olarak tespit edilmiştir. Berk (2017)'in Niğde İlinde yapmış olduğu araştırmada mülk arazi büyüklüğünü 24.4 da, Raggi vd (2013)'nin AB'ye üye 9 ülkede yaptıkları çalışmada ise 45.5 da olarak tespit etmişlerdir. Mevcut araştırma kapsamındaki işletmelerde ortalama toplam arazi varlığı ise 46.78 da'dır (Tablo 5.8).

Tablo 5.8. İşletmelerin arazi varlığı

	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Mülk arazi (da)	5	140	41.21	23,371
Kiraya verilen (da)	0	33	1.37	8,177
Kiraya tutulan (da)	0	50	5.57	12,334
Toplam arazi (da)	5	160	46.78	27,049
Sulu arazi (da)	0	25	2.48	5,116

Tarım arazilerinin çok hissedarlı olmasının, arazinin âtil kalmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Görüşme yapılan işletmelerin %60.2'sinin mülk arazilerinin tapuları sadece kendilerine ait iken geriye kalan %39.8'inin tapuları ortalama 3.91

kişiyeye aittir. Araştırmamızda işletmelerin ortalama parsel sayısı 9.08 parça olarak tespit edilmiştir (Tablo 5.9).

Tablo 5.9. Mülk arazilerin durumu ve parsel sayısı

	Frekans	Yüzde Dağılım
Arazilerinizin tapusu sadece size mi ait?		
Hayır	43	39.80
Evet	65	60.20
Mülkiyetinizdeki yapılarda ipotek var mı?		
Yok	106	98.10
Var	2	1.90
	Ortalama	Std. Sapma
Arazilerinizin tapusu kaç kişiyeye ait? (adet)	3.91	1,645
İşletme arazisi kaç parselden oluşmaktadır? (adet)	9.08	6,704
Mülk arazilerin değeri (TL/da)	14618.66	14667,750
Mülk evin değeri (adet/TL)	169675.93	75703,162
Mülk ahırın değeri (adet/TL)	55875.00	26020,622
Mülk samanlığın değeri (adet/TL)	42500.00	9574,271

Âtıl arazisi bulunan tarım işletmelerinin sahiplerinin tarım arazisi satın alma isteklilikleri ve arazi satın alırken karşılaştıkları problemler Tablo 5.10’da verilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerin %57.4’ü tarım arazisi satın almak istemediklerini, yaklaşık yarısının ise arazi alım satımında bürokratik engeller ve yüksek tapu harcı gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.10. İşletme sahiplerinin arazi satın alma isteklilikleri ve karşılaştıkları problemler

	Frekans	Yüzde Dağılım
Arazi satın almak istiyor musunuz?		
Hayır	62	57.40
İşletmeyi genişletme	37	34.30
Geleceğe yatırım yapma	9	8.30
	Frekans	%
*Arazi alım- satımında karşılaştığınız problemler		
Tapu devrinde fazla bürokrasi	52	48.15
Sorun yok	50	46.30
Yüksek vergi ve tapu harcı	35	32.41
Tapu tescil sorunu	34	31.48
Ödeme zorluğu	6	5.56
İpotek sorunları	1	0.93

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

5.2.2. İşletmelerin Tarımsal Ürün ve Hayvan Varlığı

Samsun İli, il sınırlarından akan Yeşilirmak ve Kızılırmak nehri sayesinde yüksek sulama olanaklarına sahiptir. Verimli ovaları ve elverişli iklim koşulları çok farklı bitkisel ürünlerin yetiştirilmesine imkân sağlamaktadır. Üreticilerin tarımsal üretimde kalmalarını sağlayan en önemli faktör, ekonomik kazanımlarıdır. Görüşme

yapılan 108 âtil tarım arazisi sahibinin tarımsal ürün ve hayvan varlığı, Tablo 5.11 ve Tablo 5.12’de verilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin %12.04’ünün tarımsal üretim yapmadıkları, geriye kalan %87.96’lık kesimin ise âtil tarım arazileri dışındaki arazilerinde üretime devam ettikleri tespit edilmiştir. Bu işletmelerdeki en yaygın tarımsal ürünler; buğday, mısır ve fındıktır. İşletmeler ürettikleri tarımsal ürünlerin bir kısmını kendi ihtiyaçlarını gidermede kullanmakta, ihtiyaç fazlası tarımsal üretimlerini ise satışa sunmaktadırlar.

Buğday yetiştiren 65 tarım işletmesinde ortalama 22.68 da’lık alanda üretilen 8753.85 kg buğdayın 5688.68 kg’ı 2.49 TL/kg’dan satılarak 14178.76 TL’lik gelir sağlamaktadır. Mısır yetiştiren 38 tarım işletmesinde ortalama olarak 26.74 da alanda üretilen 53552.63 kg mısırın 26562.50 kg’ı 0.60 TL/kg’dan satılarak 15854.49 TL gelir elde edilmiştir. Fındık yetiştiren 35 işletmede ortalama olarak 15.83 da fındık bahçesinde üretilen 2531.43 kg fındığın 2448.57 kg’ı satılarak 58101.10 TL gelir elde edilmektedir (Tablo 5.11).

Tablo 5.11. İşletmelerin tarımsal üretim desenleri, ortalama üretim ve gelirleri

	İşletme sayısı (adet)	Ekim/Dikim Alanı (da)	Üretim Miktarı (kg)	İşletmede Tüketilen Miktar (kg)	Satılan Miktar (kg)	Satış fiyatı (TL)	Gelir (TL)
Buğday	65	22.68	8753.85	3065.17	5688.68	2.49	14178.76
Mısır	38	26.74	53552.63	26990.13	26562.50	0.60	15854.49
Fındık	35	15.83	2531.43	82.86	2448.57	23.73	58101.10
Fiğ	33	28.82	7827.27	3405.05	4422.22	2.14	9483.21
Domates	12	10.75	28416.67	0.00	28416.67	2.92	82881.94
Yonca	9	10.56	32777.78	12777.78	20000.00	0.50	10000.00
Arpa	8	17.13	3857.14	1457.14	2400.00	2.12	5088.00
Ceviz	7	5.57	2464.29	135.71	2328.57	17.57	40916.33
Çilek	7	8.14	23857.14	0.00	23857.14	7.71	184040.82
Korunga	2	11.50	3750.00	3750.00	0.00	0.00	0.00
Sebze	2	1.50	750.00	750.00	0.00	0.00	0.00
Yulaf	2	19.50	7500.00	3000.00	4500.00	2.05	9225.00
Biber	1	10.00	20000.00	0.00	20000.00	2.90	58000.00

Araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin büyükbaş hayvan varlığına Tablo 5.12’de yer verilmiştir. Görüşme yapılan üreticilerin %59.26’sının en az 1 en çok 18 adet olmak üzere ortalama 4.86 adet büyükbaş hayvanı vardır. İşletmelerin sahip oldukları büyükbaş hayvanın ortalama değeri ise 12960 TL’dir (Tablo 5.12).

Tablo 5.12. İşletmelerin hayvan varlığı

	Frekans	Ortalama
Büyükbaş Hayvan sayısı (Adet)	64	4.86
Büyükbaş Hayvan değeri (TL/Adet)	64	12960

5.2.3. İşletmelerin Alet- Ekipman Varlığı

İşletmelerin alet- ekipman varlığı, tarım arazilerini işleme isteklerini doğrudan etkilemekte ve entansif tarıma teşvik etmektedir. İşletme yöneticileri, tarımsal üretimde ihtiyaç duyulan birçok konuyu tarımsal mekanizasyon sayesinde kolayca çözebilir (Doğan, 2012). Araştırma kapsamında görüşülen tarım işletmelerinin otomobil, traktör ve alet ekipman varlıklarına Tablo 5.13’de yer verilmiştir. Görüşme yapılan işletmelerin %40.74’ünün ortalama 27.48 yaşında bir traktörünün bulunduğu, %24.07’sinin ise ortalama 4.85 adet alet- ekipmana sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 5.13. Âtıl tarım arazisi sahiplerinin otomobil, traktör ve alet- ekipman varlığı

	Ortalama	Std. Sapma
Otomobil sayısı (Adet)	1.00	0,000
Otomobil ortalama yaş (Yıl)	15.62	8,748
Otomobil ortalama değeri (TL)	140952.38	111011,085
Traktör sayısı (Adet)	1.00	0,000
Traktör ortalama yaş (Yıl)	27.48	12,987
Traktör ortalama değeri (TL)	96704.55	71193,670
Alet - ekipman sayısı (Adet)	4.85	1,405
Alet - ekipman ortalama değeri (TL)	63076.92	32926,492

5.2.4. İşletmelerin Sermaye Kullanımı, Finansman İhtiyacı ve Nakit Varlığı

Tarım işletmeleri, gelirlerini artırabilmek ve nakit ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla işletme dışından finansman sağlama ihtiyacı duymaktadırlar. Araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin kredi kullanım durumu ve nakit varlığı, Tablo 5.14’te verilmiştir. Görüşme yapılan âtıl tarım arazisi sahibi işletmelerin %29.63’ü resmi kaynaklardan kredi ihtiyacını karşılamış, tamamı TCZB’den ortalama 46562.50 TL temin etmiş, %8.33’ü ise gayri resmi kaynaklardan kredi ihtiyacını karşılamış ve tamamı şahıslara ortalama 22222.22 TL borçlu olduklarını belirtmişlerdir. İşletmelerin nakit para varlığı vasat durumda olup, yalnızca %4.63’ü ortalama 740.74 TL nakit parası olduğunu ve %2.78’i ise ortalama 212.96 TL şahıslardan alacaklı olduğunu ifade etmiştir (Tablo 5.14).

Tablo 5.14. Kredi kullanım durumu, kaynakları ve nakit varlığı

	Ortalama	Std. Sapma
Resmi kaynak		
TCZB (ay)	28.50	7,148
TCZB (TL)	46562.50	33128,233
Gayri resmi kaynak		
Şahıs (ay)	11.33	2,000
Şahıs (TL)	22222.22	13718,398
Nakit varlığı		
Nakit miktarı	740.74	3855,741
Şahıslardan alacak miktarı	212.96	1541,033

Tarım sektörünü ayakta tutmak, nüfusunu beslemek, dünya piyasalarına açılıp rekabete girmek ve GSYH'ye katkı sağlamak isteyen bir ülke, tarımsal teşvik, destekleme, koruma programları uygulamak ve bunları sürdürmek zorundadır (Yorgun, 2006). Türkiye'de tarım sektörünün korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla devlet tarafından çeşitli destekleme politikaları uygulanmaktadır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan işletmeler ortalama 5682.35 TL'lik bir tarımsal destekten yararlanmışlardır. Üreticilerin %72.22'si tarımsal desteklemelerden yararlanmıştır. Tarımsal desteklemelerden yararlananların tamamı ortalama 320.77 TL'lik mazot ve gübre desteğinden faydalanmıştır. Araştırmaya katılanların %53.70'i fark ödemesi, %37.96'sı yem bitkileri, %35.19'u hayvancılık ve %25.93'ü ise diğer desteklemelerden yararlanmışlardır (Tablo 5.15).

Tablo 5.15. İşletmelerin tarımsal desteklerden yararlanma durumu

Yararlanılan tarımsal destek kalemi	Yararlanan işletmelerin oranı (%)	Yararlanılan destek miktarı (TL)
Mazot, gübre ve toprak analizi desteklemeleri	72.22	320.77
Fark ödemesi desteklemeleri	53.70	586.21
Yem bitkileri desteklemeleri	37.96	1259.76
Hayvancılık desteklemeleri	35.19	1451.32
Diğer desteklemeler	25.93	2064.29
Toplam		5682.35

Tasarruf, gelirin harcanmayıp biriktirilen kısmı olarak tanımlanabilir. Üretimin sürekliliğinin sağlanması ve yatırımların finanse edilebilmesi için işletmeden yeterli tasarrufun sağlanması önem arz etmektedir. Görüşmeye katılan bireylerin %91.7'sinin tasarruf yapmadığı/yapamadığı, %69.4'ünün ailesinin de tasarruf yapma alışkanlığı olmadığı belirlenmiştir. İşletmelerin %97.2'si âtil tarım arazisini işlemek için bankalardan borç alamadığı, %89.8'i bankaların prosedürlerini dahi bilmediği ve kredi kullanınca önlerine konulan her türlü evrağı imzaladıkları ifade edilmiştir. Âtil tarım

arazisi sahiplerinin %85.2'si kredi kullanımını konusunda riski sevmemektedir (Tablo 5.16).

Tablo 5.16. Tasarruf yapma, bankalardan borç alma ve risk yapısı

	Frekans	Yüzde Dağılım
Tasarruf yapma durumu		
Hayır yapamıyorum	99	91.70
Evet yapabiliyorum	9	8.30
Ailede tasarruf yapma alışkanlığı durumu		
Hayır yapamıyorlar	75	69.40
Evet yapıyorlar	33	30.60
Âtıl tarım arazinizi işlemek için bankalardan borç alma durumu		
Hayır alamıyorum	105	97.20
Evet alabiliyorum	3	2.80
Bankaların prosedürlerini bilme durumu		
Hayır	97	89.80
Evet	11	10.20
Kredi kullanımını konusunda risk yapısı		
Riskten kaçınır	92	85.20
Riski sever	16	14.80

Tarım işletmelerinin sürdürülebilirliği açısından toplam işletme giderleri önemli bir yere sahiptir. Araştırmaya katılan işletmelerin ortalama giderleri Tablo 5.17'de verilmiştir. İşletmeler tarımsal faaliyetlerinden ortalama 66962.96 TL gayri safi üretim değeri sağlamışken, 29608.21 TL değişken masraf, 8922.42 TL sabit masraf olmak üzere toplam 38530.63 TL masraf yapmışlardır. Toplam masrafların %76.83'ünü değişken masraflar oluşturmuştur. İşletmeler ortalama olarak tarımsal üretim faaliyetlerinden 37354.75 TL brüt kar ve 28432.34 TL net kar sağlamıştır (Tablo 5.17).

Tablo 5.17. Tarım işletmelerinin gider tablosu

Değişken masraflar (TL)	Ortalama	%
Kaba yem	9480.00	24.60
İşçilik	4771.43	12.38
Elektrik	3934.15	10.21
Tohum	3798.72	9.86
Kimyasal gübre	2524.39	6.55
Veteriner	2297.14	5.96
Alet- ekipman	1434.09	3.72
Su	1368.29	3.55
Toplam değişken masraf	29608.21	76.83
Sabit masraflar (TL)		
Alet- ekipman amortismanı	3089.29	8.02
Bina amortismanı	1428.13	3.71
Arazi kirası	2750.00	7.14
Sigorta	1655.00	4.30
Toplam sabit masraf	8922.42	23.17
Toplam masraf	38530.63	100
Gayri Safi Üretim Değeri	66962.96	
Brüt kar	37354.75	
Net kar	28432.33	

5.3. İşletmelerin Âtıl Arazi Miktarları ve Yapısı

Görüşülen işletmelerin ortalama âtıl tarım arazisi miktarı ve yapısı Tablo 5.18’de verilmiştir. Ele alınan işletmelerin ortalama tapulu âtıl tarım arazisi varlığı 12.02 dekar olup, bu tapu miktarının 10.69 dekarı kullanılmamakta, yani âtıl durumdadır. Ortalama mülk arazi miktarının 41.21 dekar olduğunu baz alırsak işletmelerin ortalama mülk arazisi miktarının %25.94’ü âtıl kaldığı anlaşılmaktadır. Ankete katılan bireylerin %7.40’nın hiçbir şekilde tarımsal üretim yapmadığı yani mülk arazilerinin tamamını boş bıraktığı, %4.64’ünün ise işletme içi tarımsal faaliyette bulunmayıp âtıl tarım arazileri dışındaki arazilerinin tamamını kiraya vermek suretiyle değerlendirdiği tespit edilmiştir. İşletmelerdeki ortalama 10.69 dekarlık arazinin 15.38 yıldır âtıl durumda olduğu belirlenmiştir. Ankete katılan işletme sahiplerinin %72’sinin tapularının kendilerine ait olduğu ve ortalama 1.55 hissedarı olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin âtıl tarım arazilerinin işletme binasına ortalama uzaklığı 3.23 km olduğu anlaşılmıştır.

Candemir ve Özdemir (2010)’in Samsun İlinde yapmış olduğu bir çalışma da 1., 2., 3. ve 4. sınıf arazilerin genel alanın yaklaşık %41’ini oluşturduğunu tespit etmiş ve bu %41’lik dilimin %14’ünün kısıtlı bir şekilde işlemeli tarıma elverişli (4. sınıf)

araziler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan işletmelerin âtil tarım arazilerinin toprak sınıfı incelendiğinde %96.3'nün 1., 2., ve 3. sınıf tarım arazileri olduğu tespit edilmiş, yalnızca %3.7'lik kısmının 4. sınıf arazi yani kısıtlı bir şekilde işlemeli tarıma elverişli olduğu belirlenmiştir (Tablo 5.18).

Tablo 5.18. İşletmelerin âtil tarım arazisi durumu ve yapısı

	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Tapulu âtil arazi miktarı (işlenen alan dahil) (da)	2	40	12.02	8,373
Tapulu arazinin âtil olan miktarı (da)	2	40	10.69	7,464
Arazi kaç yıldır âtil durumdadır? (yıl)	3	40	15.38	8,425
Âtil arazinin mülkiyeti kaç kişiye aittir? (kişi)	1	5	1.55	1,027
Âtil tarım arazinin işletmeye uzaklığı (km)			3.23	2,508
			Frekans	Yüzde Dağılım
Arazi sınıfı				
1.			46	42.60
2.			30	27.80
3.			28	25.90
4.			4	3.70

5.4. Tarım Arazisinin Üretime Katılmasında Sürdürülebilirlik

İşletmelerin âtil tarım arazilerinin sürdürülebilirlik göstergeleri Tablo 5.19'da verilmiştir. Hissedarlarla ilişkiler, tarım arazisinin üretime katılımında sürdürülebilirliğin göstergelerinden birisidir. Birden fazla hissedarı bulunan âtil tarım arazisi hissedarlarının %13.33'ü aynı ilçede, %70.00'i aynı ilde, %16.67'si ise farklı ilde ikamet etmektedirler. Diğer hissedarlarla olan ilişkiler değerlendirildiğinde %36.67'sinin ilişkilerinin iyi düzeyde olduğu, %3.33'ünün zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Anket çalışmasına katılan üreticilerin %83.3'ünün mülkiyetindeki âtil tarım arazisine miras yoluyla ve ortalama 35 yıldır sahip oldukları belirlenmiştir. İşletme sahipleri bir tarım arazisi ortalama 3.67 yıl ekilmezse kiralanması gerektiğini düşünmektedirler.

Boztoprak vd (2015)'nin, yapmış olduğu çalışmasın da tarım arazilerinin parçalı ve dağınık olmasının, arazilerin ekonomik olarak işlenmesine engel teşkil ettiğini, çalışmasını yapmış olduğu bölgede gerçekleştirilen toplulaştırma çalışmasından sonra ekilmeyen tarım arazilerinde %22 oranında azalma olduğunu

ortaya çıkarmıştır. Ankete katılan bireylerin tamamının arazilerinde herhangi bir toplulaştırma yapılmamış olup, %88.9'u arazilerinde toplulaştırma yapılmasını istemekte ve %58.3'ü toplulaştırma sonucunda âtil tarım arazisini tekrardan üretime almaya istekli olduklarını ifade etmektedirler.

Araştırmaya katılan bireylerin %63.9'u mülklerinde yer alan âtil tarım arazisinin eski sahibinin aktif bir çiftçi olup olmadığını bilmiyorken, %35.2'si eski sahibinin aktif bir çiftçi olduğu, geri kalan kısmın ise aktif bir çiftçi olmadığı belirlenmiştir.

Ankete katılan âtil tarım arazisi sahibi işletmelerin %85.2'sinin âtil arazisini daha önce kiraya vermediği, %72.2'si bundan sonraki süreçte kiraya verilmesini istemedikleri, geriye kalan işletme sahiplerinin ise kiraya vermeye istekli oldukları belirlenmiştir.

İşletme sahipleri âtil tarım arazilerinin büyük bir kısmını miras yoluyla elde ettikleri için ata mirası olarak değerlendirip, bu düşünceyle %92.6 gibi çok büyük bir kısmının arazisini hiçbir şekilde satılığa çıkarmayacağı, %97.2'lik kısmının ise âtil tarım arazisi üzerinde herhangi bir ipoteğin olmadığı belirlenmiştir.

İşletme sahiplerinin âtil tarım arazilerini Çiftçi Kayıt Sistemine kaydettirmeme nedenleri; faydasını göremediği (%31.75), desteklerden yararlanmadığı (%14.29), arazi miktarı arttıkça ödeyeceği harç ücretinin artması (%12.70) ve diğer (%41.27) nedenlerden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Görüşme yapılan bireylerin %71.3'ü tarım arazilerinin boş kalmasını bir sorun olarak görmekte ve %65.7'si bu sorunun çözülmesi gerektiğini belirtmektedirler. Öte yandan ankete katılanların %72.2'si âtil tarım arazisi sorununa devletin el atmasının faydalı olacağını düşünmektedir.

Tablo 5.19. Âtıl tarım arazisinin üretime katılmasında sürdürülebilirlik

	Ortalama	Std. Sapma
Âtıl tarım arazinize kaç yıl önce sahip oldunuz?	34.84	20,192
Âtıl tarım araziler kaç yıl boş bırakılırsa kiralanması gerekir?	3.67	0,959
	Frekans	Yüzde Dağılım
Âtıl tarım arazisinin diğer hissedarlarının ikamet durumu		
Aynı ilçede	4	13.30
Aynı ilde	21	70.00
Başka ilde	5	16.70
Âtıl tarım arazisinin diğer hissedarlarıyla ilişki düzeyi		
Hiç yok	5	16.70
Zayıf	1	3.30
Orta	9	30.00
İyi	11	36.70
Çok iyi	4	13.30
Tarım arazilerinde daha önceden toplulaştırma yapılma durumu		
Hayır	108	100.00
Tarım arazilerinde bundan sonra toplulaştırma yapılma istekliliği		
Hayır	12	11.10
Evet	96	88.90
Âtıl tarım arazilerinde toplulaştırma yapılırsa tekrar üretime alma istekliliği		
Hayır	45	41.70
Evet	63	58.30
Âtıl tarım arazisine nasıl sahip oldunuz?		
Satın alma	17	15.70
Miras	90	83.30
Diğer	1	0.90
Âtıl tarım arazisinin eski sahibi aktif olarak çiftçi miydi?		
Hayır	1	0.90
Evet	38	35.20
Bilmiyorum	69	63.90
Âtıl tarım arazisi daha önce kiraya verdiniz mi?		
Hayır kiraya vermedim	92	85.20
Akrabaya	2	1.90
Komşulara	3	2.80
Köydeki/mahalledeki diğer çiftçilere	10	9.30
Diğer köylerden/mahallelerden çiftçilere	1	0.90
Âtıl tarım arazisinin kiraya verilmesi gerekir mi?		
Hayır	78	72.20
Evet	30	27.80
Âtıl tarım arazisinin bir kısmını sattınız mı?		
Hayır	100	92.60
Evet	8	7.40
Âtıl tarım arazisi hangi amaçla satıldı?		
Tarımsal kullanım	7	6.50
Konut yapımı	1	0.90

Tablo 5.20. Âtıl tarım arazisinin üretime katılmasında sürdürülebilirlik (Devam)

	Frekans	Yüzde Dağılım
Âtıl tarım arazisi üzerinde ipotek var mıdır?		
Hayır	105	97.20
Evet	3	2.80
Âtıl tarım arazisi ÇKS'ye kayıtlı mıdır?		
Hayır	63	58.30
Evet	45	41.70
Cevap hayır ise ÇKS'ye neden kaydettirilmedi?		
Diğer	26	41.30
Faydasını göremeyeceğimi düşündüğüm için	20	31.70
Desteklemesi olmadığı için	9	14.30
Arazi miktarı arttıkça ödeyeceğim ücret artıyor	8	12.70
Tarım arazisinin boş kalması size bir sorun mudur?		
Hayır	17	15.70
Evet	77	71.30
Fikrim yok	14	13.00
Âtıl tarım arazisi sorununun çözümüne kavuşturulmasını istiyor musunuz?		
Gereklidir	71	65.70
Gerekli değildir	19	17.60
Emin değilim / Fikrim yok	18	16.70
Âtıl tarım arazi konusuna devletin el atması gerekir mi?		
Hayır	14	13.00
Evet	78	72.20
Fikri yok	16	14.80

5.5. Tarım Arazilerinin Âtıl Kalmasında Etkili Faktörler

Anket çalışmasına katılan işletmelerin tarım arazilerinin âtıl hale gelmesinin sebepleri Tablo 5.20’de verilmiştir. Ankete katılan işletmelerin %38.90’nın arazisi çok dik veya engebeli olduğu için araziyi boş bıraktığı, %37.04’ünün ise insan işgücünün gücünün yetersiz olması ve göçler nedeniyle arazisini işlemediği anlaşılmıştır. Ankete katılanların %36.11’i âtıl tarım arazilerinin toprak veriminin düşük olması, %32.41’i piyasadaki yüksek girdi maliyetleri, %28.70’i âtıl tarım arazisine ulaşım imkânlarının olmaması, %25.93’ü ihtiyaç duyulan alet ve ekipmanın yetersiz olması, %24.07’si arazi sahibinin yaşlı olması, %23.15’i arazi malikinin hasta veya sakat olması, geri kalanların ise diğer sebeplerden dolayı arazilerini boş bıraktıkları belirlenmiştir (Tablo 5.20).

Tablo 5.21. Tarım arazilerinin âtil kalma nedenleri

	Sayı	%
Arazi çok dik ve engebeli	42	38.89
İnsan gücü yetersiz ve göçler	40	37.04
Toprak verimi düşük	39	36.11
Girdi fiyatları yüksek	35	32.41
Ulaşım imkânlarının olmaması	31	28.70
Makine ve ekipmanı yetersiz	28	25.93
Arazi sahibinin yaşlı olması	26	24.07
Arazi sahibinin hasta veya sakat olması	25	23.15
Drenajın olmaması	17	15.74
Arazi az ve küçük	17	15.74
Diğer sebepler	16	14.81
Suyun olmaması	13	12.04
İşletme sermayesi yetersiz	13	12.04
Maliklerin ilgisizliği	11	10.19
Arazi sahipleri arasında iş birliği eksikliği	10	9.26
Çoklu mülkiyet varisler arasında anlaşmazlıklar	10	9.26
Piyasadaki belirsizlik ve fiyat dalgalanması	9	8.33
Çiftçiler arasındaki anlaşmazlıklar	7	6.48
Tarımsal desteklerinin olmaması ve yetersizliği	7	6.48
Alternatif ürün yetiştirmenin maliyetinin yüksekliği	6	5.56
Tarım dışı sektörlerle karşı rekabet yetersizliği	6	5.56
Kentleşme baskısının olması	6	5.56
Sosyal koşulların kısıtlılığı	3	2.78
Teknik bilgi eksikliği	2	1.85
Olumsuz iklim koşulları	1	0.93
Kira koşullarının uygun olmaması	1	0.93

* Birden fazla madde işaretlenmiştir

5.6. Âtil Tarım Arazilerinin Yapısal Özellikleri

İşletmelere ait âtil tarım arazilerinin bazı yapısal özellikleri Tablo 5.21’de verilmiştir. Ankete katılanların %75’i âtil tarım arazisinin ayrı tapusu olduğunu, %38.89’u ise âtil tarım arazisinin veriminin yüksek olduğunu belirtmiştir. Görüşme yapılan işletmelerin âtil tarım arazilerinin %14.81’inin meyilinin düşük olduğu, %11.11’inin sulama imkânının olduğu, %5.56’sının sanayi tesislerine yakın olduğu ve %4.63’ünün ise köşe parsel olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5.21).

Tablo 5.22. Âtil tarım arazilerinin özellikleri

	Sayı	%
Ayrı tapusu var	81	75.00
Verimi yüksek	42	38.89
Meyili düşük	16	14.81
Sulama imkanı var	12	11.11
Sanayi tesislerine yakın	6	5.56
Köşe parsel	5	4.63

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

Tarım arazilerinin sorunlarının fazla olması, arazinin âtil bırakılmasında etkili olduğunu düşündürmektedir. Görüşülen üreticilerin âtil tarım arazilerine ait sorunlar Tablo 5.22’de verilmiştir. İncelenen işletmelerin âtil arazilerinin sorunlarının başında %57.41 ile taşlılık ve işlemenin zor olması gelmektedir. Ankete katılanların %37.96’sı âtil tarım arazisinin herhangi bir sorunu olmadığını belirtirken, %33.33’ü âtil tarım arazisinin toprak yapısının verimsiz ve çorak olduğunu belirtmiştir. Belirlenen diğer sorunlar ise sırasıyla; %28.70’i arazinin eğiminin yüksek olması, %27.78’i arazinin drenaj sorunu olması, geri kalanlar ise arazisinde erozyon olması, toprak derinliğinin az olması ve toprakların da tuzluluk, alkalilik sorunları olduğu belirlenmiştir (Tablo 5.22).

Tablo 5.23. Âtil tarım arazilerinin sorunları

	Sayı	%
Arazi taşlı, işlemesi zor	62	57.41
Arazinin herhangi bir sorunu yok	41	37.96
Toprak verimsiz ve çorak	36	33.33
Yüksek eğim	31	28.70
Drenaj sorunu var	30	27.78
Erozyon tehlikesi var	8	7.41
Toprak derinliğinin az olması	6	5.56
Toprak tuzlu ve alkalilik	4	3.70

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

İşletmelerin arazisinin âtil bırakıldıktan sonraki mevcut durumuna ait bilgiler Tablo 5.23’de verilmiştir. İncelenen işletmelerin âtil tarım arazilerinin %43.85’inin yabancı otlarla kaplandığı, %31.72’sinin çayır- mera haline dönüştüğü, %13.43’ünün çalılık veya makilik haline geldiği ve kalan %11.01’nin ormana dönüştüğü tespit edilmiştir (Tablo 5.23).

Tablo 5.24. Âtil tarım arazilerinin âtil bırakıldıktan sonraki mevcut durumu

	Ortalama (da)	Yüzde Dağılım
Yabancı ot	4.69	43.85
Çayır – mera	3.39	31.72
Çalılık veya makilik	1.44	13.43
Orman	1.18	11.01

İşletmelerin tarım arazilerinde âtil kalmadan önce yetiştirilen tarımsal ürünler Tablo 5.24’te verilmiştir. Âtil kalmadan önce tarım arazilerinin %68.52’sinde buğday, %13.89’unda arpa, %6.48’inde fiğ, %5.56’sında mısır, %3.70’inde korunga, %2.78’inde kavak, %1.85’inde yulaf, %0.93’ünde ise çilek, domates, fasulye, fındık, nohut, tütün, yonca veya zeytin yetiştirildiği belirlenmiştir (Tablo 5.24).

Tablo 5.25. Âtıl tarım arazilerinde daha önce yetiştirilen ürünler

	Frekans	%
Buğday	74	68.52
Bilmiyor	26	24.07
Arpa	15	13.89
Fiğ	7	6.48
Mısır	6	5.56
Korunga	4	3.70
Kavak	3	2.78
Yulaf	2	1.85
Çilek	1	0.93
Domates	1	0.93
Fasulye	1	0.93
Fındık	1	0.93
Nohut	1	0.93
Tütün	1	0.93
Yonca	1	0.93
Zeytin	1	0.93

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

Âtıl tarım arazilerinin bulunduğu köylerde/mahallelerde geçmişte ve halen yetiştirilebilen, gelecekte de yetiştirilebilecek olan bitkisel ürünler Tablo 5.25'te verilmiştir. Araştırma sonucuna göre işletmelerin en fazla yetiştirebileceği bitkisel ürünler buğday (%98.15) olup, buğdayı sırasıyla arpa (%76.85), mısır (50.00), fındık (%38.89), fiğ (%37.96), yulaf (%22.22), ceviz (%19.44), yonca (%19.44), domates (%12.04), korunga (11.11), biber (%10.19) olmak üzere ekonomik değeri olan diğer bitkisel ürünler takip etmektedir (Tablo 5.25).

Tablo 5.26. Köylerde/mahallelerde geçmişte, halen ve gelecekte yetiştirilebilecek bitkisel ürünler

	Frekans	%
Buğday	106	98.15
Arpa	83	76.85
Mısır	54	50.00
Fındık	42	38.89
Fiğ	41	37.96
Yulaf	24	22.22
Ceviz	21	19.44
Yonca	21	19.44
Domates	13	12.04
Korunga	12	11.11
Biber	11	10.19
Çilek	9	8.33
Yem bezelyesi	5	4.63
Nohut	4	3.70
Fasulye	3	2.78
Şeker pancarı	2	1.85
Çeltik	1	0.93
Kavak	1	0.93
Kuşburnu	1	0.93
Lahana	1	0.93
Salatalık	1	0.93

5.7. Âtıl Tarım Arazisi Büyüklüğünü Etkileyen Faktörler

Âtıl arazi büyüklüğünü etkileyen faktörlerin ortaya konulması için oluşturulan çoklu regresyon modelinde yer alan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.26'da verilmiştir. İşletmelerin ortalama âtıl tarım arazi miktarı 8.49 dekar'dır. Anket yapılan işletme sahiplerinin %99'u erkek, ortalama yaşları 61.02, %81'nin asıl mesleği çiftçilik, haneleri ortalama 4.01 kişi, %83'ü köyde ikamet etmekte, %14'ü tarım sigortası yaptırmakta, yıllık ortalama hanehalkı geliri 66962.96 TL, %72'sinin kooperatife üyeliği bulunmakta, ortalama arazi varlığı 41.21 dekar, %72'sinin âtıl arazisinin tapusu kendisine ait, %96'sının âtıl arazisinin toprak sınıfı yüksek, âtıl arazinin işletme binasına ortalama uzaklığı 3.23 da, işletmelerin %20'sindeki gençler tarıma devam etmek istekliliğinde, %58'i toplulaştırma olması durumunda tarıma devam etmek istemekte, işletmeler ortalama 15648.15 TL kredi kullanmış ve 2070.56 TL tarımsal destekten yararlanmışlardır (Tablo 5.26).

Tablo 5.27. Âtıl tarım arazisi modeli değişkenlerinin tanımlayıcı istatistikleri

Değişkenler	Ortalama	Standart sapma
Bağımlı		
LOGATIL	8.49	1.99
Bağımsız		
CINSIYET	0.99	0.096
YAS	61.02	0.470
ASMESL	0.81	0.398
HANEHALK	4.01	1.688
İKAMET	0.83	0.374
TARSIG	0.14	0.347
TOPLGELR	66,962.96	44,003.383
KOOPUYE	0.72	0.450
ARZMIKT	41.21	23.371
ARZTAPS	0.72	0.450
TPRSNF	0.96	0.190
AARZUZK	3.23	2.508
GTARDVM	0.20	0.405
TPLTRMA	0.58	0.495
KRDMKTR	15648.15	31281.751
DSTKMKTR	2070.56	2060.344

Ekonometrik analiz sonuçları, âtıl tarım arazisi büyüklüğünü etkileyen faktörleri ortaya koymak amacıyla oluşturulan modelin istatistik açıdan önemli olduğunu göstermiştir. Çoklu regresyon modeline dahil edilen bağımsız değişkenler, âtıl tarım arazi büyüklüğünde meydana gelen değişimin %38.3'ünü açıklayabilmektedir ($p < 0.01$) (Tablo 5.27 ve Tablo 5.28).

Tablo 5.28. Âtıl arazi regresyon modelinin açıklama gücü

R	R ² Square	Düzeltilmiş R ²	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
,689 ^a	,475	,383	,234702165894753	1,658

a. Açıklayıcı değişkenler: (Constant), ARZTAPS, TARSIG, AARZUZK, TPRSNF, CINSIYET, TPLTRMA, KRDMKTR, İKAMET, KOOPUYE, YAS, GTARDVM, ARZMIKT, ASMESL, TOPLGELR, HANEHALK, DSTKMKTR

b. Dependent Variable: LOGATIL

Tablo 5.29. Âtıl arazi regresyon modeline ait ANOVA sonuçları

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	4,534	16	,283	5,144	,000 ^b
Residual	5,013	91	,055		
Total	9,546	107			

İncelenen işletmelerin âtil tarım arazisi miktarı regresyon modeline ait tahmin sonuçları Tablo 5.29’da verilmiştir. Modele ait regresyon sonuçları ARZMIKT ve TOPLGELR değişkenlerinin işletmelerin âtil arazi miktarlarını istatistiki olarak pozitif yönde etkisinin bulunduğunu, GTARDVM, TPRSNF, TPLTRMA ve DSTKMKTR değişkenlerinin ise işletmelerin âtil tarım arazisi miktarlarını istatistiki olarak negatif yönde etkilediklerini göstermektedir. Buna karşın, modele dahil edilen CINSİYET, YAS, ASMESL, HANEHALK, IKAMET, TARSIG, KOOPUYE, AARZUZK, KRDMKTR ve ARZTAPS değişkenlerinin işletmelerin âtil tarım arazisi miktarlarına istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

İşletmelerin arazi varlığı ile âtil tarım arazisi miktarı arasında istatistiki olarak anlamlı pozitif bir ilişki vardır. Tarım arazisi varlığı 1 da daha fazla olan işletmelerin diğerlerine göre âtil tarım arazisi miktarı 0.8 dekar daha fazladır ($p<0,01$).

İşletmelerin elde ettiği toplam gelir ile âtil tarım arazisi miktarı arasında istatistiki olarak anlamlı pozitif bir ilişki vardır. Hane halkı geliri 1000 TL fazla olan tarım işletmelerinde diğerlerine göre 2.1 dekar daha fazla âtil tarım arazisi bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu durum işletmelerin toplam gelirleri arttıkça kendine yetecek kadar gelire sahip olduklarını düşünüp arazilerini âtil bırakma eğilimlerinin artması yönünde açıklanabilir.

Toprak kalitesi ile âtil arazi büyüklüğü arasında istatistiki olarak anlamlı negatif yönlü bir ilişki vardır. Düşük kaliteli tarım arazisinin bir dekar fazla olduğu işletmelerdeki âtil tarım arazisi miktarı diğer işletmelere göre 0.3 dekar daha fazladır ($p<0,05$).

Toplulaştırma yapılması istekliliği ile işletmelerin âtil tarım arazisi büyüklüğü arasında istatistiki olarak negatif yönlü bir ilişki vardır ($p<0,01$). Arazisinde toplulaştırma yapılmasını isteyen işletmelerin âtil tarım arazisi varlığı istemeyen işletmelere göre 0.193 dekar daha azdır.

Gençlerin tarımı devam ettirme istekliliği ile işletmelerin âtil tarım arazisi büyüklüğü arasında istatistiki olarak negatif yönlü bir ilişki vardır ($p<0,10$). Tarımsal faaliyetleri devam ettirme isteğine sahip olan gençlerin bulunduğu tarım işletmelerindeki âtil tarım arazisi miktarı tarımı devam ettirme isteklisi olmayan işletmelere göre 0.129 dekar daha azdır.

Yararlanılan tarımsal destek miktarı ile işletmelerin âtil tarım arazisi büyüklüğü arasında istatistiki olarak negatif yönlü bir ilişki vardır ($p<0,10$). 1000 TL

daha fazla tarımsal destek alan işletmelerdeki âtlı tarım arazisi varlığı diğer işletmelere göre 0.819 dekar daha azdır (Tablo 5.29).

Tablo 5.30. Âtlı arazi regresyon modeline ait tahmin sonuçları

	Unstandardized Coefficients				Çoklu bağlantı istatistiği	
	B Katsayısı	Standart hata	t	Sig.	Tolerans	VIF
(Constant)	1,496	,293	5,108	,000		
CINSİYET	-,389	,262	-1,483	,141	,808	1,237
YAS	,090	,073	1,248	,215	,443	2,259
ASMESL	-,033	,093	-,354	,724	,374	2,671
HANEHALK	-,018	,025	-,737	,463	,298	3,354
İKAMET	,018	,092	,196	,845	,432	2,314
TARSIG	-,114	,073	-1,572	,119	,805	1,242
TOPLGELR	2,116E-6	,000	2,215	,029	,291	3,432
KOOPUYE	,058	,077	,758	,450	,434	2,306
GTARDVM	-,129	,075	-1,728	,087	,561	1,782
TPRSNF	-,300	,127	-2,372	,020	,891	1,122
TPLTRMA	-,193	,060	-3,229	,002	,587	1,705
AARZUZK	,004	,010	,451	,653	,896	1,116
ARZMIKT	,008	,002	5,192	,000	,389	2,569
KRDMKTR	1,022E-6	,000	,806	,423	,327	3,057
DSTKMKTR	-8,193E-5	,000	-3,595	,001	,234	4,281
ARZTAPS	-,081	,056	-1,451	,150	,806	1,241

5.8. Âtlı Tarım Arazisi Sahiplerinin Ürün Yetiştirme İstekliliği

Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerin %88.9'unun mevcut durumların devamı halinde âtlı bıraktıkları tarım arazilerini gelecekte işlemeye meyilli olmadıkları anlaşılmıştır. Yasal olarak tarım arazilerinin boş bırakılmaması zorunluluğu durumunda ise ankete katılanların %37.96'sının âtlı arazisinin dekarını ortalama 202.44 TL'den kiraya verebileceği, %30.56'sının âtlı arazisinin dekarını ortalama 15484.85 TL'den satabileceği, %30.56'sının âtlı arazisini kendisinin işleyeceği ve yaklaşık %1'nin ise âtlı arazisini ortaklıkla işleyebileceği belirlenmiştir (Tablo 5.30).

Tablo 5.31. Âtıl tarım arazisi sahiplerinin mevcut durum ve yasal zorunluluk durumlarında eğilimleri

	Frekans	Yüzde Dağılım	
Mevcut koşulların devamı durumunda gelecekte araziye işleme istekliliği			
Hayır	96	88.90	
Evet	12	11.10	
	Frekans	Yüzde Dağılım	Ortalama (TL/da)
Yasal olarak işlenmek zorunda kalınırsa değerlendirilme şekli			
Kiraya veririm	41	37.96	202.44
Satarım	33	30.56	15484.85
Kendim işlerim	33	30.56	
Ortakçılıkla işlerim	1	0.93	

5.9. İşletmelerin Âtıl Tarım Arazilerini Değerlendirme Eğilimleri

Araştırmaya katılan 108 tarım işletmesi sahibinin âtıl tarım arazilerini değerlendirme eğilimleri Tablo 5.31’de verilmiştir. İşletme sahiplerinin %41.67’si âtıl tarım arazisini satmayı veya kullanmayı düşünmediklerini, %32.41’i âtıl tarım arazisini aktif olarak kullanmayı düşündüklerini, %20.37’si âtıl tarım arazilerini kiralamayı düşündüklerini, %16.67’si ise âtıl tarım arazilerini satmayı düşündüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 5.32. İşletme sahiplerinin âtıl tarım arazisini değerlendirme konusundaki eğilimleri

	Sayı	%
Âtıl tarım arazisini satmayı ve kullanmayı düşünmeyenler	45	41.67
Âtıl tarım arazisini aktif olarak kullanmayı düşünenler	35	32.41
Âtıl tarım arazisini kiralamayı düşünenler	22	20.37
Âtıl tarım arazisini satmayı planlayanlar	18	16.67

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

5.9.1. Âtıl Tarım Arazisini Satmayı ve Kullanmayı Düşünmeyen Üreticilerin Davranış Eğilimleri

Âtıl tarım arazilerini satmayı ve kullanmayı düşünmeyen üreticilerin davranış eğilimleri Tablo 5.32’de verilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin %41.67’si âtıl tarım arazilerinin mevcut durumunu değiştirmek istemediklerini belirtmişlerdir. Satmayı ve kullanmayı düşünmeyen 45 üreticinin %80’i baba yadigârı olduğu için, %48.89’u uzun vadeli yatırım için, %17.78’i imara açılıp daha çok değerlendirileceğini düşündüğünden, %11.11’i üzerinde yaşadığı evin bulunmasından, %4.44’ü gelecekte arazisinde ev yapmayı planladığından, %2.22’si üzerinde tarımsal kullanım amaçlı yazlık veya ikinci evinin bulunmasından ve diğer sebeplerden dolayı âtıl tarım arazilerini satmak istemedikleri tespit edilmiştir (Tablo 5.32).

Ankete katılan 45 üreticinin tarım arazilerini tekrar üretime almak istememe sebepleri sorgulandığında; %28.89'u toprağın kalitesizliği ve kötü drenajından, %17.78'i çiftçilik için yeterli zamanının olmamasından, %15.56'sı yeterli ekipmanı olmadığından, %57.78'i ise diğer nedenlerden dolayı âtıl arazileri üretime almak istemedikleri tespit edilmiştir (Tablo 5.32).

Tablo 5.33. Âtıl tarım arazilerini satmak ve üretime almak istemeyenler

	Sayı	%
Âtıl tarım arazinizi satmak istememenizin nedeni nedir?		
Baba yadigârı olması	36	80.00
Uzun vadeli yatırım olması	22	48.89
İmara açıldığında daha çok değerlenmesi	8	17.78
Üzerinde konutun bulunması	5	11.11
Gelecekte ev yapılacak olması	2	4.44
Tarımsal amaçla kullanılacak olması	1	2.22
Üzerinde yazlık veya ikinci evin bulunması	1	2.22
Diğer	1	2.22
Âtıl tarım arazinizi tekrar üretime almak istememenizin nedeni nedir?		
Toprağın kalitesizliği ve drenajın kötü olması	13	28.89
Çiftçilik için yeterli zamanının olmaması	8	17.78
Ekipman gideri ve diğer başlangıç maliyetlerinin yüksek olması	7	15.56
Diğer (yaşlılık, yardımcı olacak kimsenin olmaması, düşük fiyat)	26	57.78

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

5.9.2. Âtıl Tarım Arazisini Aktif Olarak Kullanmayı Düşünen Üreticilerin Davranış Eğilimleri

Anket yapılan üreticilerden 35 kişi âtıl arazisini bundan sonraki süreçte aktif olarak kullanma eğiliminde olup tekrardan üretime alabileceklerini ifade etmiştir. Arazisini tekrar üretime almak isteyen üreticilerin tekrar ürün yetiştirme sebepleri Tablo 5.33'de verilmiştir. Arazisini tekrardan üretime almak isteyenlerin %42.86'sı para kazanmak, %37.14'ü arazinin boş kalmaması, %17.14'ü uzun zamandan bu yana tarım arazisi olması ve diğer sebeplerden dolayı âtıl tarım arazisinde tekrar ürün yetiştirmek istedikleri belirlenmiştir (Tablo 5.33).

Tablo 5.34. Âtıl tarım arazisinde tekrar ürün yetiştirmek isteme nedenleri

	Frekans	Yüzde Dağılım
Araziden para kazanma	15	42.86
Arazi boş kalmasın	13	37.14
Uzun zamandır tarım arazisi olması	6	17.14
Diğer	1	2.86

Prishchepov (2020), çalışmasında, arazisini terk etmiş işletmelere komşu olan arazi sahiplerinin komşularının tarım arazilerini terk etmelerinden etkilenecek aynı

yolu izleme eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Âtıl arazi sahiplerinin çevresinden etkilenecek tekrardan üretime alma eğiliminde olacakları düşünülmektedir. Âtıl tarım arazisini tekrar kullanma fikrini yakınlarıyla paylaşma istekliliği Tablo 5.34’te verilmiştir. Arazisini aktif olarak kullanmak isteyenlerin %51.4’ü âtıl tarım arazilerini tekrardan üretime alma fikrini kimseyle paylaşmadıklarını beyan etmişken geriye kalan kısmın diğer varislerle veya aile bireyleriyle ve köydeki/mahalledeki diğer çiftçilerle paylaştıkları tespit edilmiştir.

Tablo 5.35. Âtıl tarım arazisini tekrar kullanma fikrini kimseyle paylaşma durumu

	Frekans	Yüzde Dağılım
Hayır	18	51.40
Diğer varislerle veya aile bireyleri	9	25.70
Köydeki/mahalledeki diğer çiftçiler	8	22.90

Araştırmada cevap aranan sorulardan birisi de işletme sahiplerinin âtıl tarım arazisini tekrar kullanmak için herhangi bir araştırma yapıp yapmadığıdır. Âtıl tarım arazisini tekrar kullanmak isteyen 35 kişinin %60’ının bu konuda herhangi bir araştırma yapmadığı, geriye kalan %40’lık kesimin ise internet üzerinden (%85.71) ve Tarım ve Orman Müdürlüklerinden (%14.29) araştırmalar yaptıkları tespit edilmiştir (Tablo 5.35).

Tablo 5.36. Araziyi tekrar kullanmak için herhangi bir araştırma yapma durumu

	Frekans	Yüzde Dağılım
Hayır	21	60.00
Evet	14	40.00
Evet ise nereden araştırdınız?		
İnternet	12	85.71
Tarım ve Orman Müdürlüğü	2	14.29

Âtıl tarım arazisini tekrar işlemek isteyen 35 işletme sahibinin yetiştirmeyi düşündüğü tarım ürünleri Tablo 5.36’da verilmiştir. Ankete katılanların büyük bir bölümünün âtıl tarım arazilerinde tarla bitkilerini üretmek istedikleri ve en çok yetiştirilmek istenen tarla bitkisinin ise buğday (%60.00) olduğu, ikinci sırada en çok yetiştirilmek istenen ürün grubunun meyveler olduğu, meyvelerden ise en çok yetiştirilmek istenen bitkinin fındık (%37.14) olduğu belirlenmiştir. Yetiştiriciliği yapılmak istenen bir diğer ürün grubu da yem bitkileridir. Bu grupta en çok yetiştirilmek istenen ürün ise korunga (%17.14) olmuştur (Tablo 5.36).

Tablo 5.37. İşletme sahiplerinin âtlı tarım arazisinde yetiştirmeyi düşündükleri tarım ürünleri

	Frekans	%
Tarla Bitkileri Grubu		
Buğday	21	60.00
Arpa	6	17.14
Meyve Grubu		
Fındık	13	37.14
Ceviz	6	17.14
Çilek	3	8.57
Domates	1	2.86
Kuşburnu	1	2.86
Elma	1	2.86
Yem Bitkileri Grubu		
Korunga	6	17.14
Yonca	4	11.43
Fiğ	2	5.71
Yem bezelyesi	1	2.86
Sebze Grubu		
Biber	1	2.86

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

5.9.3. Âtlı Tarım Arazisini Kiralamayı Düşünen Üreticilerin Davranış Eğilimleri

Görüşme yapılan işletme sahiplerinin 22'si âtlı tarım arazisini kiralama eğilimindedir. Âtlı tarım arazisini kiralamayı tercih eden bireylerin kimlere kiralamak istedikleri skor yöntemiyle sorulmuş ve 1 en çok tercih edilen 6 en az tercih edilen grubu oluşturacak şekilde belirlenen skorlar Tablo 5.37'de verilmiştir. Araştırmaya katılanların ortalama 1.41'lik skorla en çok aile bireylerinden köyde/mahalede oturan ehil olan bireye kiraya vermek istediği anlaşılmıştır. İkinci olarak 2.32'lik skorla komşulara, üçüncü olarak 2.68'lik skorla köydeki/mahalledeki diğer çiftçilere kiraya vermek istedikleri belirlenmiştir. Diğer skorlar ise sırasıyla 4.14'lük skorla köy/mahalle dışından çiftçilere, 4.86'lık skorla kendi işlerine öncelik tanıdığı ve son olarak 5.59'luk skorla diğer kimselere kiralanmasını tercih ettikleri ortaya çıkarılmıştır (Tablo 5.37).

Tablo 5.38. Âtlı tarım arazilerinin kiralanması tercih edilenler

	Ortalama	Std. Sapma
Aile bireylerinden köyde/mahallede oturan ehil olan bireye	1.41	0,854
Komşulara	2.32	0,646
Köydeki/mahalledeki diğer çiftçilere	2.68	0,780
Köy/mahalle dışından çiftçilere	4.14	0,468
Öncelikle kendi işlerim	4.86	1,521
Diğer	5.59	0,590

*1; en çok istenen, 6; en az istenen skor

Âtıl tarım arazisini kiralamak isteyen 22 işletme sahibinin arazisini kiralayacağı kişilerde aradıkları kriterler Tablo 5.38’de sıralanmıştır. Ankete katılanların %81.82’si kriter olarak komşu parsel sahibi olması gerektiğini ifade etmişken, %63.64’ü kırsal alanda yaşaması, çiftçiliğe ehil olması, yazılı kira sözleşmesi yapılması cevabını vermiştir. Geri kalan cevaplarda ise ankete katılanların %40.91’i işletme ölçeğini büyütmek isteyen üreticilere kiralanmasını, %18.18’i tarım sektörüne göre arazi kirasının belirlenmesini, %4.55’i genç çiftçi olma kriterini aramanın uygun olacağını belirtmişlerdir (Tablo 5.38).

Tablo 5.39. Âtıl tarım arazisinin kiralanacağı kişilerde aranan kriterler

	Sayı	%
Komşu parsel sahibi olma	18	81.82
Kırsal alanda yaşama	14	63.64
Çiftçiliğe ehil olma	14	63.64
Yazılı kira sözleşmesi yapılması	14	63.64
İşletme ölçeğini büyütmek isteyen üreticiler	9	40.91
Kiranın tarımsal gelire göre alınması	4	18.18
Fikri olmayanlar	3	13.64
Genç çiftçi olma	1	4.55

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

Araştırmaya katılan 22 bireyin âtıl tarım arazilerini ortalama kaç TL’ye ve kaç yıllığına kiralamak istediğine dair bulgular Tablo 5.39’da verilmiştir. Görüşme yapılan üreticiler âtıl tarım arazisinin 1 dekarını yılda minimum 100, maksimum 500 TL olmak üzere ortalama 206.82 TL olmak üzere, en az 1.09, en çok 4.45 yıl ve ortalama 2.68 yıllığına kiraya verebileceklerini belirtmişlerdir (Tablo 5.39).

Tablo 5.40. Âtıl tarım arazisinin kiralama miktarı ve süresi

	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Âtıl tarım arazinizi kaç TL’ye kiraya verirsiniz? (TL/yıl/da)	100	500	206.82	111,585
Âtıl tarım arazisi en az kaç yıllığına kiraya verilmelidir? (Yıl)	1	3	1.09	0,426
Âtıl tarım arazisi en çok kaç yıllığına kiraya verilmelidir? (Yıl)	2	10	4.45	1,738
Âtıl tarım arazisi ortalama kaç yıllığına kiraya verilmelidir (Yıl)	1	5	2.68	1,129

5.9.4. Âtıl Tarım Arazisini Satmayı Düşünen Üreticilerin Davranış Eğilimleri

Âtıl tarım arazilerinin değerlendirme şekillerinden en azını oluşturan âtıl tarım arazisini satmayı düşünenlere ait bulgular Tablo 5.40’da verilmiştir. Âtıl tarım

arazisini satmak isteyen 18 işletmenin %44.44'ü arazisini her zaman satmayı planladıklarını, %38.89'u başkalarının araziye daha etkin kullanacağını ve sınır komşularıyla yaşadıkları problemler nedeniyle arazisini satmak istediklerini belirtmişlerdir. Diğer satmak isteme sebepleri ise %33.33'ü köylerden/mahallelerden kente yaşanan göçler yüzünden, %27.78'i artan girdi maliyetleri yüzünden, %22.22'si toprağın veriminin ve kalitesinin düşük olması ve miras sorunları yüzünden, %5.56'sı ise büyük tarım arazisinin işlenmesinin zor olmasından dolayı araziye satmak istedikleri anlaşılmaktadır (Tablo 5.40).

Tablo 5.41. Âtıl tarım arazilerini satmak isteme nedenleri

	Sayı	%
Araziyi her zaman satmayı planladım	8	44.44
Başkaları araziye daha etkin kullanır	7	38.89
Sınır komşuyla var olan sorunlar	7	38.89
Köyden/mahalleden kente göç	6	33.33
Artan girdi maliyetleri	5	27.78
Tarım arazisinin düşük toprak verimi ve kalitesi	4	22.22
Miras sorunları	4	22.22
Büyük arazinin işlenememesi	1	5.56

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

Âtıl tarım arazilerini satma eğilimindeki üreticilerin satmak için herhangi bir eyleme geçip geçmediği, satış bedelini tahsil etme yöntemi ve en iyi ihtimalle kimlere satabileceğine dair sorulara ait bulgular Tablo 5.41'de verilmiştir.

Arazisini satma eğilimindeki 18 bireyin %61.1'inin arazisini satma düşüncesini hiç kimseyle paylaşmadığı, %22.2'sinin komşu çiftçilerle paylaştığı, %16.7'sinin diğer varislerle paylaştıkları tespit edilmiştir. Ankete katılanların %94.4'ünün âtıl tarım arazisini daha önce satışa çıkarmadığı, satması durumunda ise satış bedelini peşin tahsil etmek istediği belirlenmiştir (Tablo 5.41).

Âtıl tarım arazisini satma eğilimindeki bireylerin %77.78'i arazisini büyük ihtimalle çiftçilere satabileceğini belirtmişken, %38.89'u müteahhitlere, %27.78'i işyeri sahiplerine, %11.11'i hanesinden ev yapmayı düşünen birilerine ve belediyelere satabileceklerini ifade etmişlerdir (Tablo 5.41).

Tablo 5.42. Âtıl tarım arazisinin satışa çıkarılması, satış bedelinin tahsis yöntemi ve satılabileceği düşünülen kişiler

	Frekans	Yüzde Dağılım
Âtıl tarım arazisini satma düşüncenizi kiminle paylaştınız?		
Hiç kimse	11	61.10
Komşu çiftçi	4	22.20
Diğer varisler	3	16.70
Âtıl tarım arazisini satışa çıkarttınız mı?		
Hayır	17	94.40
Evet	1	5.60
Âtıl tarım arazinizi satarsanız satış bedelini nasıl tahsil etmek istersiniz?		
Peşin	18	100.00
	Sayı	%
*Âtıl tarım araziniz büyük ihtimalle kime satılabilir?		
Çiftçi	14	77.78
Müteahhit	7	38.89
İşyeri sahipleri	5	27.78
Haneden ev yapmayı düşünen birileri	2	11.11
Haneden gelecekte ev yapmayı düşünen birileri	2	11.11
Belediye	2	11.11

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

5.10. Âtıl Tarım Arazisi Sahiplerinin Devletten Beklentileri

Sarıtaş ve Çoban (2020)'nin çalışmasında üreticilerin düzenli gelir garantisi sağlayamadıklarını ve devlet teşviklerinin yetersiz kaldığını, tarımsal üretimde ekonomik sürdürülebilirlik riskinin üreticileri tedirgin ettiğini, çiftçilerin devletten beklentilerinin karşılanmasının tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından önemli olduğunu ifade etmiştir. Ankete katılan bireylerin âtıl tarım arazilerini tekrardan üretime almak için devletten dekara ortalama 461.11 TL destek talep ettiklerini belirtmişlerdir.

İşletme sahiplerine yapılacak parasal desteklemenin âtıl tarım arazilerinin üretime kazandırılması için tek başına yeterli olmayacağı ifade edilebilir. Âtıl tarım arazilerinin üretime kazandırılması için yapılacak parasal desteğin yanında işletmelere yönelik teknik, fiziki ve altyapı imkânlarının arttırılması gerekli görülmektedir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan bireylerin yerel yönetim ve devletten beklentileri Tablo 5.42'de verilmiştir. Ankete katılanların %65.74'ü âtıl tarım arazilerini işleme kooperatiflerinin kurulması gerektiğini, %58.33'ü boş arazileri geliştirme yatırımlarının yapılması gerektiğini, %55.56'sı ise girdi maliyetlerinin düşürülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bunların dışındaki beklentiler sırasıyla; arazinin işlenmesi için parasal yardım (%44.44), sübvansiyonlu kredi (%40.74), alternatif ürün için teknik destek (%33.33), sulama ve diğer altyapı tesisleri (%28.70),

arazi sahiplerine yayım ve danışmanlık hizmeti (%27.78), yetiştirilecek ürünler için pazar garantisi (%21.30), âtıl arazinin işlemek isteyenlere verilmesinde devletin aracılık etmesi (%17.59), tapuların veraset ve intikal işlemlerinin tamamlanması (%13.89), teknik bilgi sağlanması (%12.96), yereldeki çiftçilere âtıl arazilerin kiraya verilmesi (%12.96), araziyi boş bırakmakta ısrar edenlere ceza uygulanması (%6.48), girişimci sağlanması (%0.93), daha önce işleyenlere satılması için alt yapı kurulması (%0.93) ve diğer beklentiler (%7.41) olarak sıralanmıştır (Tablo 5.42).

Tablo 5.43. Âtıl tarım arazilerinin üretime kazandırılması için devlet veya yerel yönetimlerden beklentiler

	Frekans	%
Âtıl arazi işleme kooperatifi kurulmalı	71	65.74
Boş arazilere geliştirme yatırımları yapılmalı	63	58.33
Girdi maliyetleri düşürülmeli	60	55.56
Arazinin işlenmesi için parasal yardım sağlanmalı	48	44.44
Sübvansiyonlu kredi sağlanmalı	44	40.74
Alternatif ürün için teknik destek sağlanmalı	36	33.33
Sulama ve diğer altyapı tesisleri yapılmalıdır	31	28.70
Arazi sahiplerine yayım ve danışmanlık hizmeti vermeli	30	27.78
Yetiştirilecek ürünler için pazar garantisi sağlanmalı	23	21.30
İşlemek isteyenlere verilmesinde aracılık yapılmalı	19	17.59
Arazi tapularının veraset ve intikal işleri tamamlanmalıdır	15	13.89
Teknik bilgi sağlanmalıdır	14	12.96
Yereldeki çiftçilere kiraya verilmeli	14	12.96
Diğer	8	7.41
Araziyi boş bırakmakta ısrar edenlere ceza uygulanmalı	7	6.48
Girişimci sağlamalı	1	0.93
Daha önce işleyenlere satılmalı	1	0.93

*Birden fazla madde işaretlenmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Tarım, insanlığın beslenme ihtiyacını karşılayıp yaşamını sürdürmesi için gereklidir. Tarım arazilerinin âtil kalmasında yapısal, sosyal ve politik başta olmak üzere bir çok faktör rol oynamaktadır. Günümüzde özellikle gıdaya erişim ve gıda güvenliği problemlerinin artmasına bağlı olarak âtil tarım arazileri bir bütün olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı, Samsun İlindeki tarım arazilerinin âtil kalma düzeyi, etkili faktörler ve âtil tarım arazilerini üretime kazandıracak stratejilerin geliştirilmesidir. Bu amaca yönelik gerekli birincil veriler Samsun İlini temsilen 6 ilçede âtil tarım arazisi bulunan kartopu yöntemine göre belirlenmiş 108 kişiyle yüz yüze yapılan anketlerden elde edilmiştir.

İşletmelerin mülk arazilerinin yaklaşık 4'te1'inin (%26) boş bırakıldığı, bir kısmının ise (%7) tarım arazilerini hiçbir şekilde işlemediği yani tapulu arazilerinin tamamını boş bıraktıkları tespit edilmiştir. Âtil arazilerin toprak sınıfının yüksek olduğu ancak arazilerin dik ve engebeli olması, yetersiz insan gücü ve göçlerin yaşanması, girdi fiyatlarının yüksek olması ve araziye ulaşım imkanlarının zayıf olması gibi sebeplerden dolayı arazilerini işlemedikleri ve âtil bıraktıkları tespit edilmiştir. İşletme sahiplerinin büyük çoğunluğu (%71) tarım arazilerinin âtil kalmasını sorun olarak görmekteyken, bir kısmı (%66) bu sorunun çözüme kavuşturulması gerektiğini düşünmektedir.

Üreticilerin hanelerindeki gençlerin büyük bir kesiminin (%80) tarımsal üretime devam etmek istemedikleri, farklı sektörlerde çalışmak istedikleri ortaya çıkarılmış fakat ebevyenlerinde büyük bir kısmı (%69) hanelerindeki gençlerin tarımsal üretime devam etmesini istedikleri belirlenmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre tarımsal üretime devam etmek isteyen gençlerin bulunduğu tarım işletmelerinin diğerlerine göre daha az âtil tarım arazisine sahip oldukları anlaşılmıştır.

Görüşme yapılan âtil tarım arazisi sahiplerinin ortalama yaşının 61 olduğu ve yaşamlarının büyük bir bölümünün (%67) tarımsal üretimde geçtiği belirlenmiştir. İşletme sahiplerinin yarısından fazlası (%57) yeni arazi satın almak istememektedir. Görüşülen üreticilerin nakit varlığının yok denecek kadar az olduğu tespit edilmişken büyük bir kısmı (%66) tarımdan elde ettikleri geliri yetersiz bulmakta ve âtil arazilerini tarıma kazandırmak için bankalardan borç alamadıkları anlaşılmaktadır.

Eğitim seviyesinin yükselmesinin arazinin efektif kullanım kararını olumlu yönde etkileyeceği düşünölmektedir. Görüşme yapılan işletmelerin eğitim seviyesi düşük olarak tabir edilen sınıftadır. Öte yandan işletme sahiplerinin çok büyük bir kısmı tarımsal eğitim ve yayım çalışmalarına katılmamaktadır.

Görüşölen üreticilerin mülk arazilerinin ortalama 9 parçadan oluştuğu, arazilerinin bazılarının yeterli büyüklükte olmadığı için işlemeye değer görmedikleri için âtil bıraktıkları belirlenmiştir. İşletmelerin tamamının arazilerinde toplulaştırma yapılmadığı belirlenmiş olup, yarısından fazlası (%58) arazilerinde toplulaştırma yapılırsa araziye tekrar işleyeceklerini ifade etmişlerdir. Regresyon analizine göre ise arazilerinde toplulaştırma yapılmasını isteyen üreticilerin diğerlerine göre âtil arazisi miktarı 0.193 dekar daha azdır.

Âtil arazilerde daha önceleri sıklıkla buğday, arpa ve fiğ yetiştiriciliği yapıldığı belirlenmiş olup, üretime kazandırılması halinde bu arazilerde yine buğday, arpa, mısır ve fındık başta olmak üzere bir çok tarımsal ürünün yetiştirilebileceği ve ülke ekonomisine katma değer sağlayacağı düşünölmektedir.

İşletme sahiplerinin %89'u mevcut koşulların devamı halinde gelecekte araziye işlemeyeceklerini belirtmiş olup, yasal bir zorunluluk halinde %38 oranında arazisini kiraya verebileceğini belirtmişlerdir. Âtil tarım arazisi sahiplerinin %42'si tarım arazisini satmayı ve kullanmayı düşünmemektedir. Kullanmadıkları halde satmamalarına gerekçe olarakta arazilerinin baba yadigarı olduğunu ve satmayı kendilerine yakıştıramadıklarını ifade etmişlerdir.

Âtil tarım arazisi sahiplerinin arazilerini üretime almak için devletten bir takım beklentileri bulunmaktadır. Bunlardan en çok tercih edilenleri; âtil araziye işleme kooperatiflerinin kurulması, boş arazileri geliştirme yatırımlarının yapılması, girdi maliyetlerinin düşürölmesi, arazinin üretime alınması için parasal yardım yapılması, sübvansiyonlu kredi desteği sağlanması vb şekildedir.

6.2. Öneriler

Yapısı itibariyle çoğaltılamaz nitelikte olan tarım arazilerinin rasyonel bir şekilde kullanılması sağlanmalıdır. Ayrıca toplumun besin gereksiniminin sürekli olarak sağlanması ve sağlıklı yaşam çevrelerinin oluşturulması için sürdürülebilir tarım politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Tarım arazilerinin mülkiyet hakları korunmak suretiyle arazisini işlemeyenlere bir takım yaptırımlar uygulanması gerekmektedir. Uygulanan yaptırımların ilk

aşamada uyarı, ikinci aşamada parasal ceza ve üçüncü aşamada arazinin başkalarına kiralanması sağlanması şeklinde olmasının caydırıcılık sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında sadece âtil arazisi olanlarla görüşüldüğü için yaş ortalaması 61 çıkmış ve gençlerinde tarımsal üretimde kalmak istememesi dolayısıyla yaşlanan arazi sahipleri güçleri yetmediği için arazilerini âtil bırakma eğiliminde oldukları anlaşılmıştır. Genç nüfusun tarım sektöründen çekilmemesi için tarımın ve üretimin özendirilmesi, kırsal kesimde sosyal imkanların artırılması, köylerin/mahallelerin gençler için cazibe merkezleri haline getirilmesi gerekmektedir. Özellikle kapanan köy/mahalle okulları nedeniyle çocuklarının eğitimlerine devam etmesini isteyen orta yaş grubu bireyler şehirlere göç etmekte, tarımı, geçmiş bilgileri olduğu için şehirden sürdürmeye çalışmaktadırlar. Köy/mahalle okullarının tekrardan açılmasının bir çok aileyi köyde/mahallede yaşamaya ikna edeceğine inanılmaktadır.

Tarım arazilerin âtil bırakılmasındaki en önemli etkenlerden birisi arazilerin parçalı ve dağınık olmasıdır. Özellikle geçmiş yıllarda medeni kanuna göre arazilerin eşit dağıtılması ilkesiyle tarım arazileri çok ciddi miktarlarda parçalanmış son yıllarda ciddi önlemler alınsa da bu parçalanmanın önüne geçilememiştir. Arazilerin miras yoluyla parçalanması konusunda radikal önlemler alınmalı ve tarım arazilerinin parçalanmasının önüne geçilmelidir. Öte yandan parçalı arazilerin toplulaştırması sağlanmalı tarım arazilerinin ekonomik bütünlük çerçevesinde işlenmesinin önü açılmalıdır.

İşletmelerin karar verme mekanizmalarını etkileyen en önemli faktör gelirdir. Tarım sektörüne hizmet veren tarım işletmelerinin gelirlerinin artışının sağlanması için önlemler arttırılmalı özellikle son yıllarda dünya'da yaşanan girdi maliyetlerindeki artışlardan en az düzeyde etkilenmeleri için önlemler alınmalıdır. Havza bazlı destekleme modelleri gibi modeller geliştirilmeli üreticilerin ürünlerinde fiyat koruma politikası sağlanmalıdır.

Âtil arazilerin en önemli problemlerinden birisi taşlık, engebe ve araziye ulaşım sorunları olduğu anlaşılmıştır. Bu şekilde kullanılmayan tarım arazilerinin hızlı bir şekilde rehabilitesi sağlanmalı, âtil durumdaki arazinin üretime kazandırılması sağlanmalıdır.

Üreticilere yönelik tarımsal eğitim ve yayım çalışmaları düzenlenmeli, âtil arazilerinde alternatif tarım ürünleri yetiştirmeleri sağlanmalı, üreticilerin tarımsal konulardaki bilgi ve birikimlerini arttırıcı faaliyetler düzenlenerek katılımları sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Amriah, B., Asmah, A., Md. Rahil M. N. and Fuad, M. M. J. (1991). Planning and Implementation of Idle Land Rehabilitation Programmes, Research funded by grants under Intensification of Research in Priority Areas (IRPA) , Ministry of Science & Technology.
- Anonim, (2020a). Yıllık Çalışma Raporu, Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüğü, Samsun
- Anonim, (2019b). Dokap Bölgesi Tarımsal Üretim ve Tarıma Dayalı Sanayi Envanteri, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara
- Anonim, (2022c). Âtıl Arazilerde Tarımsal Üretim ve Tesis Yatırımlarına Hibe. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/atil-arazilerde-tarimsal-uretim-ve-tesis-yatirimlarina-hibe-verilecek/2527323> Erişim Tarihi: 06/04/2022
- Anonim, (2019d). Tarımsal Üretim Planlaması Grubu Çalışma Belgesi. <https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetGaleriFile/330/DosyaGaleri/956/16%20Tar%C4%B1msal%20%C3%9Cretim%20%20Planlamas%C4%B1%20Grubu%20%C3%87a1%C4%B1%C5%9Fma%20Belgesi.pdf> Erişim Tarihi: 29/04/2022
- Başer, U. & Bozoğlu, M. (2019). Tarımda Arazi Bankacılığı Sistemi. Turkish Journal of Agriculture- Food Science and Technology 7(9):1404-1410 DOI: 10.24925/turjaf.v7i9.1404-1410.2683
- Bayar, R., (2018). Arazi Kullanımı Açısından Türkiye’de Tarım Alanlarının Değişimi. Coğrafi Bilimler Dergisi CBD 16 (2), 187- 200 (2018)
- Berk, A., (2017). Factors Affecting The Exit From Farming Of Young Farmers in Turkey: The Case Of Niğde Province. Ciencia Rural, Santa Maria, v.48:08, e20180471,2018
- Boztoprak, T., Demir, O., Çoruhlu, Y. E., Nişancı, R., (2015). Arazi Toplulaştırmasının Tarımsal İşletmelere Etkilerinin Araştırılması. Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim Ve Teknoloji Dergisi, 3 (3) , 1-11. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sujest/issue/23200/247815>
- Buang, A., (2001). Privatizing the Rehabilitation of Idle Agriculture Land in Malaysia: Feedback from the Malay Folks.
- Candemir, F. & Özdemir, N., (2010). Samsun İli Arazi Varlığı Ve Toprak Sorunları. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 25 (3) , 223-229. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuanajas/issue/20215/214437>
- Davran, M. K. , Özalp, B. , Tok, N. & Öztornacı, B. (2017). Türkiye’de Kırsal Gençlik Açısından İstihdam ve Tarımsal İstihdamın Geleceği. Gençlik Araştırmaları Dergisi, 5 (13) , 169-199. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/genclikarastirmalari/issue/66478/1040711>
- Doğan, M., (2012). Türkiye Ziraatında Makineleşme: Traktör Ve Biçerdöverin Etkileri . Coğrafya Dergisi , 0 (14) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iucografya/issue/25063/264594>
- Elder, G. H., Johnson, M. K. & Crosnoe, R., (2003). The Emergence And Development Of Life Course Theory. In: Handbook Of The Life Course. Springer, pp. 3–19.

- Erkuş, A., Bülbül, M., Kırıl, T., Açıl, A.F. & Demirci, R., (1995). Tarım Ekonomisi. A.Ü. Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:15, 298 s, Ankara
- Estel, S., Kuemmerle, T., Alcántara, C., Levers, C., Prishchepov, A. & Hostert, P., (2015). Mapping Farmland Abandonment And Recultivation Across Europe Using Modis Ndv1 Time Series. *Remote Sens Environ* 163:312–325
- Flores, E. (1959). The Significance Of Land-Use Changes In The Economic Development Of Mexico. *Ekistics*, 8(50), 419–422. <http://www.jstor.org/stable/43613231>
- Geist, H. J. & Lambin, E. F., (2002). Proximate Causes And Underlying Driving Forces Of Tropical Deforestation. *Bioscience* 52, 143–150.
- Grinfelde, I. & Mathijs, E., (2004). Agricultural Land Abandonment in Latvia: An Econometric Analysis of Farmers' Choice. pp. 1–24.
- Gujarati, D. N. & Porter, D.C. (2009), Basic Econometrics. McGraw-Hill/Irwin, 5th edition, p. 98.& p.888. https://cbpbu.ac.in/userfiles/file/2020/STUDY_MAT/ECO/1.pdf (Access: 19 December, 2021)
- Guo, Y. & Song, W., (2019). Spatial Distribution And Simulation Of Cropland Abandonment In Wushan County, Chongqing, China. *Sustainability* 11:1367
- Güreşçi, E., (2010). Köyden Kente Göçün Köydeki ve Kentteki Yansımaları: Akpınar Köyü Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2 (2), 47-55. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobiadsbd/issue/11350/135628>
- Hanno Jentzsch, (2017) Abandoned Land, Corporate Farming, And Farmland Banks: A Local Perspective On The Process Of Deregulating And Redistributing Farmland In Japan. *Contemporary Japan*, 29:1, 31-46, DOI: 10.1080/18692729.2017.1256977
- Hersperger, A., Gennaio, M., Verburg, P. & Bürgi, M., (2010). Linking Land Change With Driving Forces And Actors: Four Conceptual Models. *Ecol. Soc.* 15, 1–17.
- İnan, İ.H. 1994. Tarım Ekonomisi. Trakya Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tekirdağ.
- Kay, D. & Bills, N., (2007). Owners of Idle Agricultural and Forest Land in New York State: Results from a Mail Survey. *Cardi Reports / Issue Number 1*, Cornell University Ithaca, New York 14853 [<https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/55977/03-2007-Reports.pdf?sequence=1> , erişim tarihi:01/10/2021]
- KC, B. & Race, D., (2020). Outmigration and Land-Use Change: a Case Study from the Middle Hills of Nepal. *Land* 9:2
- Khalid, H., (2016). Understanding Land Idling As A Strategic Behaviour: A Brief Note Using The Real Options Approach. *Planning Malaysia*, 14(5). <https://doi.org/10.21837/pm.v14i5.180>
- Kılıç, B., (2011). Samsun İlindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkilerinin Analizi. Ulusal tez merkezi,
- Kılıç, M., (2008). Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanımının Hukuki ve Sosyo-Ekonomik Durumu: Çorum İli Merkez İlçesi Toprak Sanayi İşletmeleri Örneği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
- Kılıç Topuz, B., Bozoğlu, M. & Başer, U., (2017). Güncel Gelişmeler Kapsamında

Türkiye'deki Çiftçi Örgütlerine Yönelik Mevzuatın Değerlendirilmesi. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi. 52. 140-161.

- Kolecka, N., Kozak, J., Kaim, D., Dobosz, M., Ostafin, K., Ostapowicz, K., Wezyk, P. & Price, B., (2017). Understanding farmland abandonment in the Polish Carpathians. *Appl Geogr* 88:62–72
- Kristensen, L. S., Thenail, C. & Kristensen, S. P., (2004). Landscape Changes In Agrarian Landscapes in the 1990s: The Interaction between Farmers and the Farmed Landscape. A case study from Jutland, Denmark. *J. Environ. Manag.* 71, 231–244
- Kuemmerle, T., Olofsson, P., Chaskovskyy, O., Baumann, M., Ostapowicz, K., Woodcock, C. E., Houghton, R., Hostert, P., Keeton, W. S. & Radeloff, V., (2011). Post-Soviet Farmland abandonment, forest recovery, and carbon sequestration in western Ukraine. *Glob. Chang. Biol.* 2010, 17, 1335–1349.
- Kurugöllü, S. & Bünyan Ünel, F., (2021). Ekonomik Katkısı Olmayan Tarım Arazilerinin Araştırılması ve Değerlendirilmesi. *Türkiye Arazi Yönetimi Dergisi*, 3 (2) , 58-65. DOI: 10.51765/tayod.906612
- Küsek, G., (2014). Türkiye'de Arazi Toplulaştırmasının Yasal Durumu ve Tarihsel Gelişimi. *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29 (1) , 1-6. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuzfd/issue/23796/253607>
- Li, S. & Li, X., (2017). Global Understanding Of Farmland Abandonment: A Review And Prospects. *J Geographical Sci* 27:1123–1150
- Li, S. F., Li, X. B., Sun, L. X., Cao, G. Y., Fischer, G. & Tramberend, S., (2018). An Estimation Of The Extent Of Cropland Abandonment In Mountainous Regions Of China. *Land Degrad Dev* 29:1327–1342
- Meyfroidt, P., Schierhorn, F., Prishchepov, A. V., Muller, D. & Kuemmerle, T., (2016). Drivers, Constraints And Trade-Offs Associated With Recultivating Abandoned Cropland In Russia, Ukraine And Kazakhstan. *Glob Environ Change-Hum Policy Dimens* 37:1–15
- Muller, D., Kuemmerle, T., Rusu, M. & Griffiths, P., (2009). Lost In Transition: Determinants Of Post-Socialist Cropland Abandonment In Romania. *J Land Use Sci* 4:109–129
- Munroe, D. K., van Berkel, D. B., Verburg, P. H. & Olson, J. L., (2013). Alternative Trajectories Of Land Abandonment: Causes, Consequences And Research Challenges. *Curr Opin Environ Sustain* 5:471–476
- Ojha, H. R., Shrestha, K. K., Subedi, Y. R., Shah, R., Nuberg, I., Heyojoo, B., Cedamon, E., Rigg, J., Tamang, S., Paudel, K. P., Malla, Y., MCmanus, P., (2017). Agricultural Land Underutilisation In The Hills Of Nepal: Investigating Socio-Environmental Pathways Of Change. *J Rural Stud* 53:156–172
- Özdemir, F., Dellal, Ş., Duyar, Ö, Sıray, E. & Bozoğlu, M., (2015). Yeni Fındık Stratejisinin Sosyoekonomik Etki Analizi Projesi. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü. Fındık Araştırma İstasyon Müdürlüğü. Giresun.
- Öztürk, D., (2011). Fındık Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi ve Alternatif Tarla-Bahçe Ürünlerine Göre Karlılığının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma (Samsun ili Çarşamba

ve Terme Ovası Örneği). Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 225, Tokat.

- Prishchepov, A. V., (2020). Agricultural Land Abandonment. Oxford Bibliographies. Environmental Science. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/obo/9780199363445-0129>
- Prishchepov, A. V., Ponkina, E. V., Sun, Z., Bayorova, M., & Yekimovskaja, O., (2021). Revealing The Intentions Of Farmers To Recultivate Abandoned Farmland: A Case Study Of The Buryat Republic In Russia. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105513>
- Prishchepov, A. V., Radeloff, V. C., Baumann, M., Kuemmerle, T. & Müller, D., (2012). Effects Of Institutional Changes On Land Use: Agricultural Land Abandonment During The Transition From State-Command To Marketdriven Economies In Post-Soviet Eastern Europe. Environ Res Lett 7.10:024021 <https://doi.org/10.1088/1748-9326/7/2/024021>
- Raggi, M., Sardonini, L. & Viaggi, D., (2013). The effects of Common Agricultural Policy on exit strategies and land re-allocation. Land Use Policy, 31, 114-125. doi: 10.1016/j.landusepol.2011.12.009.
- Rey Benayas, J. M., Martins, A., Nicolau, J. M. & Schulz, J. J., (2007). Abandonment Of Agricultural Land: An Overview Of Drivers And Consequences. CAB Reviews: Perspectives In Agriculture, Veterinary Science, Nutrition and Natural Resources, 2:14. <https://doi.org/10.1079/PAVSNNR20072057>
- Sarıtaş, S., & Çoban, U., (2020). Sosyo-Kültürel Değişme Açısından Güney Marmara Genç Çiftçileri Üzerine Bir Araştırma. Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi , (5) , 80-106 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/js/cs/issue/55100/738585>
- Snedecor, G.W. & Cochran, W.G., (1967). Statistical methods. 6th ed. Iowe State Univ: Press, Ames, Iowe: p. 381.
- Shafiai, M. H., Moi, M. R. & Ahmad, R., (2015). The Potential of Waqf in Activating Idle Agricultural Land. *Jurnal Pengurusan UKM Journal of Management*, 44, 141-147.
- SPD, (2017). Türkiye Tarımının Yapısal Geleceği. Ön Rapor, Su Politikaları Derneği Uygulamalı Araştırma Merkezi Ocak 2017
- Sprent, P. (1969). Models in regression and related topics. Methuen, London. p. 5
- Su, G. D., Okahashi, H. & Chen, L., (2018) Spatial Pattern of Farmland Abandonment in Japan: identification and Determinants. Sustainability 10:3676. <https://doi.org/10.3390/su10103676>
- Subedi, Y. R., Kristiansen, P., Cacho, O. J. & Ojha, R. B. (2021). Agricultural Land Abandonment In The Hill Agro-Ecological Region Of Nepal: Analysis Of Extent, Drivers And Impact Of Change. *Environmental Management*, 67, 1100- 1118.
- Şahin, A., Cankurt, M., Günden, C., Miran, B., & Meral, Y., (2013). Türkiye’de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde; Ortak-Kooperatif İlişkileri. KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi 16(2), 2013
- Şahin, A., Miran, B., (2007). Çiftçi algılarına göre bitkisel ürünlerin risk haritası: Bayındır ilçesi örneği. Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 44(3), 59-74.

- TÇV, (1997). Türkiye'nin Tarım Politikası ve Çevre (9-10 Ekim 1997). Yayın No: 122. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.
- TOB, (2019a). Tarım ve Orman Bakanlığı <https://www.tarimorman.gov.tr/>.
- TOB, (2019b). Âtıl Tarım Arazilerinin Üretime Kazandırılması İle Arazi Bankacılığı Kurumsal Altyapı Oluşturma Bölge Ve Merkez Çalıştayları Sonuç ve Değerlendirme Raporu. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 2019
- Tuncay, C., (1996). Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. Beta Basım Yaşam Dağıtım A.ş., İstanbul.
- Ustaoglu, E., & Collier, M. J., (2018). Farmland Abandonment In Europe: An Overview Of Drivers, Consequences, And Assessment Of The Sustainability Implications. *Environ Rev* 26:396–416
- Yakar, M. & Yazıcı, H., (2009). Emirdağ İlçesinde Göçlerin Tarım Alanlarına Etkileri. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7 (2) , 163-176. DOI: 10.1501/Cogbil_0000000100
- Yorgun, A. (2006). Tarımda Doğrudan Ödemeler Yönündeki Politika Değişikliğinin Çukurova Bölgesi Ürün Karlılıkları ve İşletme Gelirleri Üzerine Etkisi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 47s.
- Yu, Z. & Lu, C., (2018). Historical Cropland Expansion And Abandonment In The Continental U.S. During 1850 To 2016. *Glob Ecol Biogeogr* 27:322–333
- Yulafçı, A. & Sayılı, M., (2016). Samsun İlinde Kırsal Göçün Tarımsal Mal Varlıklarına Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (1) , 699-722. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ckuibfd/issue/32906/365609>
- Zhang, Y., Li, X. B., Song, W., (2014). Determinants Of Cropland Abandonment At The Parcel, Household And Village Levels In Mountain Areas Of China: A Multi-Level Analysis. *Land Use Policy*, 41:186–192

ETİK KURUL KARARI

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
31.12.2021	12	2021-995

KARAR NO: 2021-995
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Alpay ESEN' in Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU danışmanlığında "Samsun İlindeki Boş(Atıl) Tarım Arazilerinin Üretime Kazandıracak Stratejilerin Geliştirilmesi " isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket çalışmasını içeren 41750 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Alpay ESEN' in Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU danışmanlığında "Samsun İlindeki Boş(Atıl) Tarım Arazilerinin Üretime Kazandıracak Stratejilerin Geliştirilmesi " isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

ÖZ GEÇMİŞ

Alpay ESEN Ziraat Meslek Lisesi'ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi bölümünden 2018 yılında mezun oldu. Aynı yıl Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Fakültesi, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans programına başlamıştır. Lisans mezuniyetinden bu yana Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsünde Araştırmacı olarak görev yapan Alpay ESEN, orta derecede İngilizce bilmektedir.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0002-2102-7267

Yayımlar:

1. Aydoğan, M. , Terzi, Y. E. , Gizlenci, Ş. , Acar, M. , Esen, A. & Meral, H. (2020). Türkiye’de kenevir yetiştiriciliğinin ekonomik olarak yapılabilirliği: Samsun ili Vezirköprü ilçesi örneği . Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi , 35 (1) , 35-50 . DOI: 10.7161/omuanajas.602585
2. ESEN, A. , BOZOĞLU, M. , Terzi, Y. E. & Meral, H. (2022). Future Forecast of Bioethanol and Biodiesel Production in the World and Turkey. 4. Bioenergy Studies Symposium, SAMSUN.